

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra speciální pedagogiky

Bakalářská práce

VZÁJEMNÁ ADAPTACE DÍTĚTE A ADOPTIVNÍ RODINY

THE MUTUAL ADAPTATION OF CHILD AND ADOPTIVE FAMILY

TEREZA KANĚROVÁ

Studijní program: Speciální pedagogika

Vedoucí práce: PhDr. Monika Mužáková, Ph.D.

Praha 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Vzájemná adaptace dítěte a adoptivní rodiny zpracovala samostatně, pod vedením vedoucí práce a že jsem použila jen prameny uvedené v seznamu literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 2. 4. 2014

.....

Tereza Kaněrová

Poděkování

Ráda bych touto cestou vyjádřila poděkování PhDr. Monice Mužákové, Ph.D. za její cenné rady, motivaci a trpělivost při vedení mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěla poděkovat respondentkám, které mi poskytly rozhovory, protože bez nich by tato práce nenabyla svého významu.

.....
Tereza Kaněrová

Anotace

Bakalářská práce pojednává o problematice náhradní rodinné péče, konkrétně se zaměřuje na adopci, neboli osvojení. V teoretické části práce seznamuje s historií a vývojem adopce, zákonnými ustanoveními, se systémem náhradní rodinné péče v České republice a s procesem vyřizování žádosti o zařazení do evidence žadatelů o adopci. Oporou pro praktickou část je pak pojednání o adaptaci dítěte do nové rodiny a jeho přijetí. Samotná praktická část obsahuje dva rozhovory s matkami osvojených dětí, které poskytují pohled na problematiku adopce ze strany rodičů a dětí. Pojednává o tom, s čím se rodiče a jejich děti potýkali, z čeho měli obavy, co je překvapilo a těšilo.

KLÍČOVÁ SLOVA: adopce, adaptace, rodina, rodiče, dítě, náhradní rodinná péče

Annotation

The bachelor's thesis deals with the issue of foster care with a focus on adoption. In the theoretical section introduces the history and development of adoption and legal provisions. Presents the foster care system in the Czech Republic and processing of applications for inclusion in the register. The part about child's adaptation to a new family makes support for the practical section. The practical section includes two interviews with mothers of adopted children. These interviews provide insight on the issue of adoptions by parents. It is about what the parents and their children were faced, what they feared, what surprised them and made them happy.

KEY WORDS: adoption, adaptation, family, parents, child, foster care

Obsah

ÚVOD.....	8
1 Rodina	9
2 Historie náhradní rodinné výchovy a adopce.....	10
2.1 Právní úpravy osvojení v ČR po roce 1918	10
3 Systém náhradní rodinné péče v České republice.....	12
3.1 Formy náhradní rodinné péče	12
3.1.1 Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče.....	12
3.1.2 Pěstounská péče.....	12
3.1.3 Poručenství	14
3.1.4 Adopce.....	14
4 Legislativa a výchozí dokumenty.....	17
4.1 Všeobecná deklarace lidských práv, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.....	17
4.2 Úmluva o právech dítěte	17
4.3 Zákon č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině.....	19
4.4 Zákon č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.....	19
5 Proces zařazení do evidence.....	21
5.1 Podání žádosti	21
5.2 Přípravné kurzy pro budoucí náhradní rodiče.....	22
5.3 Zařazení do evidence a čekání	23
6 Rodiče pro dítě nebo dítě pro rodiče?	24
6.1 Obecné motivy rodičovství.....	24
6.2 Říct nebo neříct?	25
7 První kontakt dítěte s budoucími rodiči	27
7.1 Předadopční péče	27
8 Období adaptace.....	28

9	Psychická deprivace	30
10	Cíl práce.....	31
11	Metodologie výzkumu.....	31
11.1	Rozhovor.....	31
11.2	Výběr respondentů	32
12	Rodina 1.....	33
13	Rodina 2.....	38
14	Diskuze nad rozhovory	47
14.1	Motivy rodičů a očekávání	47
14.2	Přijetí dítěte a jeho věk	48
14.3	Adaptace na nové prostředí.....	49
14.4	Sdělení pravdy o osvojení.....	50
	Závěr	52
	Seznam literatury a dalších zdrojů.....	54

ÚVOD

„Děti potřebují rodiče, rodiče potřebují děti.“

Z. Matějček (s. 11, 2002)

Nejdůležitější institucí celé společnosti od pradávna byla, je a vždy bude rodina. Rodina, kterou tvoří partnerský pár - rodiče a jejich děti. Celou rodinu pak doplňuje široké příbuzenstvo v podobě babiček a dědečků, tet a strýců, sestřenic a bratranců. Základ ale vždy tvoří právě rodiče a děti. Rodina bez dětí nebude nikdy rodinou úplnou. Je to vrozený pud, instinkt vychovávat potomky, kteří jednou přvezmou rod a budou jeho pokračovateli. Ne každému páru je však dána příležitost vychovávat vlastní, biologické děti. Důvodů je mnoho, každý si je dovede představit a není ani nutno je zde vyjmenovávat. Důležitější je, že jsou známy způsoby, jak tuto situaci vyřešit a touhu vychovávat potomky uspokojit. Možností je více, v práci se o nich zmíním, ale nejvíce se zaměřím na jeden jediný, který se svou podstatou nejvíce blíží biologickému rodičovství, a tím je bezpochyby adopce neboli osvojení.

Cílem práce a plánovaných rozhovorů je nahlédnout do rodiny, která přijala adoptované dítě nebo děti. Zaměřím se na to, s jakými problémy se rodiny potýkaly, jaká měly očekávání, co jim nově nastalé situace přinesly, čím je obohatily.

Téma náhradní rodinné péče a ústavní výchovy spadá do oboru etopedie, zabývají se jím však i další humanitní obory sociálního zaměření. Je to téma velice aktuální a to nejen díky novému občanskému zákoníku, který mnohé mění. Je zřejmé, že děti, které vyrůstají v ústavní péči, jsou znevýhodněny, protože nic nemůže nahradit rodinu. Tyto děti potřebují poznat, jak vypadá život v opravdové rodině. Jedině tak jim je možné předat vzor, který oni sami budou jednou následovat.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina

Rodina jako nejstarší společenská instituce je tu od počátku lidstva. Postupně se vyvíjela až do dnešní podoby. V průběhu let, kdy na začátku byla rodina jako velké společenství více generací, jsme se dostali až k modelu dnešní doby, kdy není již příliš časté, aby dvě nebo dokonce více generací žily pohromadě. Jak ale píše Ivo Možný rodina je sociálním zařízením, které „se ve svých funkcích a základní struktuře ve svém dnešním stavu neliší významně od toho, jak vypadala na počátku naší civilizace“. Rodina „Chrání své členy, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání ani habitus a změny ve svém okolí vyrovnává. Vývoj či pokrok tím rodina ovšem nebrzdí. Naopak: svou stabilitou dynamiku umožňuje a v jistém smyslu i podporuje, protože brání společenský systém před chaosem a zhroutilím.“ (Možný, s. 14, 2008)

Pro dítě je rodina místem bezpečí a jistot a jak říká Matějček „Podstatným principem rodinného soužití je vzájemné obdarovávání radostí. Tam, kde lidé žijí skutečně spolu a ne jen vedle sebe, dělají radost jeden druhému – bez zásluhy!“ (s. 45, 1994). Vzájemným obdarováváním rodina uspokojuje potřeby jednotlivce, ale i celku. Chování jednoho ovlivňuje chování druhého. Navzájem se učí, předávají si zkušenosti. Vědomí vlastního „JÁ“, svébytnosti osoby a jedinečnosti dává dítěti rodina najevo již od narození. Pomáhá mu budovat si svou identitu a názorností vztahu dítě – matka - otec mu dává vzor, podle kterého jednou bude hledat vhodného partnera a zakládat svou vlastní rodinu. Dítě totiž „za své rodiče přijímá ty, kdo se k němu mateřsky a otcovsky chovají“. (Matějček, s. 21, 1994)

2 Historie náhradní rodinné výchovy a adopce

První zákon, který se adoptací zabýval, pochází již ze starého Říma. Do té doby, i když to nebylo běžné, se lidé ujímali osiřelých dětí zcela bez soudních procesů a řízení, jak je známe dnes. Ve většině případů šlo o věc materialismu než o citové potřeby dítěte. Děti dříve nenabývaly práv, např. dědického, proto lidé většinou neměli důvod, proč se opuštěného dítěte ujmout. Jednalo se hlavně o nižší vrstvy obyvatel, kde si nemohli dovolit přijmout dalšího člena rodiny.

V 11. století byly v Římě zakládány první ústavy, tzv. „sirotčince“, u nás to bylo až v 15. století. Jejich zřizovatelem byla církev, avšak poměry, které v nich panovaly, zapříčiňovaly vysokou úmrtnost dětí, někdy až stoprocentní. Vliv, jaký církev ve středověku měla, zasahoval i osiřelé děti. Většinou jimi byly děti mimomanželské, které byly považovány za nečisté a byly vyvrženy ze společnosti. Dodnes platí, že v zemích se silným vlivem katolické církve je osvojováno méně dětí.

Jednou z možností, jak dítě mohlo najít novou rodinu, či spíše živitele a ochránce, byla tzv. „adopce za odměnu“. Taková situace nastala „v případě, že osvojenec zachránil osvojitele život.“ (Vodák, s. 19, 1968)

Teprve v 19. století se pojem adopce začal postupně dostávat do zákoníků, jakožto právní akt. Postupně byly formulovány první zákony, které upravovaly proces adopce, vztahy mezi osvojenecem a osvojitelem a jejich vzájemná práva a povinnosti. Ne jinak tomu bylo v českých zemích. „U nás prodělal podobný vývoj až do své poslední moderní podoby dané zákonem o rodině (č. 94) z prosince 1963.“ (Vodák, s. 19, 1968)

2.1 Právní úpravy osvojení v ČR po roce 1918

Teprve v roce 1928 byl přijat první zákon o osvojení, konkrétně zákon číslo 56/1928 Sb. o osvojení, který byl platný do roku 1949. Do té doby na území českých zemí platilo právo rakouské, právo rodinné. Zákon č.56/1928 Sb. definuje osvojení jako smluvní vztah, který je ustanoven hlavně za účelem převodu majetku, nikoli zajištění výchovy, jak je tomu v dnešní době. Podle tohoto zákona se osvojiteli nemohli stát manželé s vlastními dětmi, osoby mladší 40let a ženy, které porodily dítě mimo manželství. (Novotná, Průšová, 2004)

V roce 1949 vešel v platnost zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném, který udává, že osvojit lze jen nezletilé dítě, a to pouze za předpokladu, že je mu to ku prospěchu. Do té doby zákon umožňoval osvojit i zletilé dítě nebo vdanou ženu.

V souvislosti s přijetím nové ústavy v roce 1960, vyšel zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, který novelizovaný platí dodnes. Zákon o rodině zpřesňuje a zpřísňuje podmínky osvojení, stanovuje, ve kterých případech není nutný souhlas zákonného zástupce a udává, že souhlas s osvojením může být dán až 6 týdnů po narození dítěte. (Novotná, Průšová, 2004)

Posledním důležitým právním ustanovením je zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí, který podrobně upravuje zprostředkování osvojení.

3 Systém náhradní rodinné péče v České republice

Právním a povinností každého rodiče je postarat se o řádnou výchovu a péči svého potomka či potomků. Ne každý však tuto odpovědnost na sebe chce nebo může převzít. Ve chvíli, kdy se rodiče nemohou nebo dokonce nechtějí o své dítě starat, je nutno ustanovit formu náhradní výchovy, která bude pro dítě optimální. Vedle výchovy ústavní je možností náhradní rodinná péče (dále jen NRP), která má vždy přednost. Pokud tedy dítě nemůže vyrůstat a být vychováváno ve své biologické rodině, snaží se stát v zastoupení pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí najít náhradní řešení, které bude v nejlepším zájmu dítěte.

3.1 Formy náhradní rodinné péče

Právní systém České republiky stanovuje čtyři formy náhradní rodinné péče. Pro přehlednost budou uvedeny ke každému pouze základní informace.

- Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče
- Pěstounská péče
- Poručenství
- Adopce (osvojení)

3.1.1 Svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče

Svěření do péče jiné fyzické osobě než rodiče upravuje zákon o rodině č. 94/1963 Sb. v §45. V tomto případě nadále trvá vyživovací povinnosti rodičů k dítěti. Není-li možno vyživovací povinnosti stanovit, nelze dítě svěřit do této formy péče. O svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby rozhoduje soud, který zpravidla dává přesnost osobě příbuzné a vymezí rozsah práv a povinností k dítěti. Pokud soud nerozhodne jinak, zůstávají rodiče nadále zákonnými zástupci dítěte.

3.1.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je formou NRP do které je dítě svěřováno v případě, že biologičtí rodiče výchovu nezajišťují a zájem dítěte toho vyžaduje. Pěstounská

péče vzniká rozhodnutím soudu a zaniká zletilostí dítěte. Na žádost pěstounů je možno péči rozhodnutím soudu zrušit, avšak jen ze závažných důvodů.

Práva a povinnosti jsou ve vztahu ke konkrétní rodině upravena dohodou o výkonu pěstounské péče.

„Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat a při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Pěstoun nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech, neboť toto právo nadále náleží rodičům, pokud ovšem nejsou v rodičovské zodpovědnosti omezeni, nebo pokud jí nejsou zbaveni nebo není její výkon pozastaven. Má-li pěstoun za to, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu.“ (MPSV, 2013).

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí upravuje dávky pěstounské péče. Na ty má nárok pěstoun; osoba, které bylo dítě svěřeno do předpěstounské péče; poručník, který o dítě osobně pečuje a pěstoun na přechodnou dobu. Dávky jsou rozděleny do skupin následovně:

- Příspěvek na úhradu potřeb dítěte
- Odměna pěstouna
- Příspěvek při převzetí dítěte
- Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla
- Příspěvek při ukončení pěstounské péče

3.1.2.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat nejdéle rok a soud je povinen každé tři měsíce přezkoumat, zda důvody k umístění do péče přetrvávají. Na přechodnou dobu jsou děti svěřovány osobám, které jsou zařazeny v evidenci osob vhodných k výkonu pěstounské péče na přechodnou dobu a to na:

- dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat,
- dobu, po jejímž uplynutí lze podle § 68a zákona o rodině dát souhlas rodiče s osvojením, nebo

- dobu do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení podle § 68 zákona o rodině.

3.1.2.2 Předpěstounská péče

Forma předpěstounské péče je volena v případě, že dosud není pravomocné rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče. Dítě je svěřeno do péče osoby, která má o pěstounskou péči zájem a s níž je vedeno řízení. Zároveň je v zájmu dítěte nesetrvávat již další nezbytně dlouhou dobu v ústavní péči.

3.1.3 Poručenství

Poručenství je řešením situace nezletilého dítěte v případě, kdy:

- oba rodiče nezletilého dítěte zemřeli,
- byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti,
- výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo
- nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu,

Soud určuje poručníkem dítěte někoho z osob příbuzných nebo blízkých popřípadě jinou fyzickou osobu. Nemůže-li být poručníkem ustanovena fyzická osoba, ustanoví soud poručníkem orgán sociálně-právní ochrany dětí. Poručník, obdobně jako pěstoun, uzavírá dohodu o výkonu poručenské péče, odpovídá soudu za plnění povinností poručníka a podléhá jeho kontrole. Ve věci podstatných rozhodnutí týkajících se dítěte je vyžadováno schválení soudem.

3.1.4 Adopce

Adopce (osvojení) je nejvyšší formou náhradní rodinné péče. Osvojením dítěte zanikají vztahy s původní biologickou rodinou, je přepsán záznam v matrice a osvojitelé plně přebírají rodičovskou zodpovědnost. Osvojit lze pouze nezletilé dítě. Nelze osvojit dítě, které je s osvojitelem v příbuzenském vztahu přímého pokolení nebo jeho sourozencem. Dítě nelze osvojit v situaci,

kdy probíhá řízení o určení otcovství. Osvojitelé mají právo znát úplné informace o zdravotním stavu dítěte, o jeho původu a rodičích.

Podmínky pro adopci:

- Mezi osvojencem a osvojitelem musí být přiměřený věkový rozdíl, nový občanský zákoník (dále jen NOZ), platný od 1. 1. 2014 stanovuje, že věkový rozdíl by neměl být až na výjimky menší než 16 let.
- Je nutný souhlas zákonného zástupce osvojovaného dítěte.
- Je-li dítěti 12 let a více, je nutný jeho souhlas s osvojením.
- V případě, že zákonnými zástupci jsou rodiče, není třeba jejich souhlasu, pokud neprojevili o dítě zjevný zájem alespoň 3 měsíce, v tomto případě je nutno rodiče poučit o možných následcích a od toho poučení musí uplynout 3 měsíce. „Poučení rodiče o možných důsledcích jeho chování se nevyžaduje, opustil-li rodič místo, kde se dříve zdržoval, aniž sdělil, kde se nyní zdržuje, a nepodařilo-li se ani za 3 měsíce zjistit místo, kde se rodič zdržuje.“ (MPSV, 2013). Souhlasu rodičů není také třeba v případě, že dali souhlas k osvojení předem bez vztahu k určitým osvojitelům.
- Matka dítěte může dát souhlas k jeho adopci nejdříve 6 týdnů po porodu, dle NOZ může otec dát souhlas k osvojení ještě před uplynutím 6 týdenní lhůty, nejdříve však po narození dítěte. Nově je také stanoveno, že souhlas pozbyde platnosti v případě, že nedojde k osvojení do 6 let ode dne, kdy byl vydán.
- Souhlas může být odvolán po dobu 3 měsíců ode dne, kdy byl vydán.

Osvojení dále rozdělujeme na:

- **Zrušitelné osvojení, nebo též osvojení prosté, či I. stupně**

V tomto případě může být osvojeno dítě bez ohledu na věk. Musí však proběhnout období tříměsíční předadopční péče a v rodném listě dítěte jsou zapsáni původní rodiče. Zrušitelné osvojení může soud zrušit ze závažných důvodů na návrh osvojence nebo osvojitele. Tím vznikají práva

a povinnosti mezi osvojeným dítětem a jeho původní rodinou a dítěti je navraceno jeho příjmení.

- **Nezrušitelné osvojení, osvojení plné, či II. stupně**

Nezrušitelné osvojení je možné pouze u dětí staších 1 roku věku. Osvojiteli mohou být jen manželé, nebo jeden z manželů, který žije s rodičem dítěte v manželství, anebo pozůstalý manžel po rodiči či osvojiteli dítěte. Výjimečně může být osvojitelem i osamělá osoba, která splní zákonné podmínky k osvojení dítěte. Z názvu vyplývá, že toto osvojení nelze zrušit. Osvojitelé jsou v rodném listě uvedeni na místě původních rodičů, v matrice je záznam o původních rodičích ponechán v poznámce. Po dovršení jednoho roku věku lze nezrušitelně osvojit dítě, které bylo osvojeno zrušitelně.

Jednou z forem je také **přímá adopce** nebo také **otevřená**. V takovém případě rodiče osobně svěřují své dítě do předadopční péče konkrétním osvojitelům.

Mezinárodní osvojení umožňuje Úmluva o právech dítěte. „Ty smluvní státy Úmluvy o právech dítěte, které uznávají a povolují systém osvojení, zavazuje Úmluva uznat osvojení v cizí zemi jako náhradní způsob péče o dítě tehdy, nemůže-li být dítě předáno do výchovy v zařízení péče o děti nebo rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi jeho původu.“ „Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně zařazuje do své evidence žadatele o osvojení dítěte z ciziny a děti, pokud je ze všech okolností zřejmé, že dítěti nelze zprostředkovat pěstounskou péči ani osvojení v České republice, nebo nelze předpokládat, že by v budoucnu mohla převzít dítě do péče osoba dítěti příbuzná nebo jemu blízká (§ 22 odst. 9 zákona o sociálně-právní ochraně dětí).“ (MPSV, 2013)

Jak je z uvedeného systému zřejmé, nabízí se v České Republice pro děti bez vlastní rodiny mnoho možností, jak se dostat do jiného rodinného prostředí, které jim poskytne zázemí a oporu, které pro svůj rozvoj potřebují. Je však otázkou, zda se vždy podaří najít pro konkrétní dítě vhodnou „novou“ rodinu, která by je přijala za vlastní a poskytla mu tolik potřebnou lásku a péči.

4 Legislativa a výchozí dokumenty

Tématu osvojení a náhradní rodinné péče jsou oporou základní dokumenty, z nichž nejvýznamnější je Úmluva o právech dítěte přijatá Valným shromážděním Organizace spojených národů, 20. listopadu 1989.

4.1 Všeobecná deklarace lidských práv, Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Všeobecná deklarace lidských práv je nezávazným dokumentem, který byl schválen Valným shromážděním OSN. Závazným dokumentem v oblasti lidských práv je Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která byla přijata 4. listopadu 1950 v Římě. Z Všeobecné deklarace lidských práv jsou zde zmíněny jen nejdůležitější články.

Článek 16

(3) Rodina je přirozenou a základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu.

Článek 25

(1) Každý má právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny (...).

(2) Mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc. Všechny děti, ať manželské nebo nemanželské, požívají stejné sociální ochrany. (Informační centrum OSN v Praze, 2005)

4.2 Úmluva o právech dítěte

Dodržování úmluvy, kterou ratifikovalo 193 států, kontroluje Výbor pro práva dítěte OSN. V této práci jsou uvedeny pouze nejdůležitější články, které se týkají osvojení.

Článek 20

1. Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno v tomto prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.

2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí v souladu se svým vnitrostátním zákonodárstvím náhradní péči.

3. Tato péče může mezi jiným zahrnovat předání do výchovy, institut "kafala" podle islámského práva, osvojení a v nutných případech umístění do vhodného zařízení péče o děti. Při volbě řešení je nutno brát ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.

Článek 21

Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy a které uznávají a (nebo) povolují systém osvojení, zabezpečí, aby se v první řadě bral do úvahy zájem dítěte, a :

- a) zabezpečí, aby se osvojení dítěte povolovalo jen k tomu kompetentními orgány, které v souladu s příslušným zákonem a ve stanoveném řízení na základě všech odpovídajících a spolehlivých informací určí, že osvojení je přípustné z hlediska postavení dítěte ve vztahu k rodičům, příbuzným a zákonným zástupcům a že, vyžaduje-li se to, dotčené osoby daly vědomý souhlas k osvojení po takovém projednání, které se může ukázat nutným, b) uznávají, že osvojení v cizí zemi lze považovat za náhradní způsob péče o dítě, pokud dítě nemůže být předáno do výchovy v zařízení péče o děti nebo v rodině osvojitele nebo o ně nemůže být pečováno jiným vhodným způsobem v zemi původu, c) zabezpečí, aby dítě osvojené v jiné zemi využívalo stejných záruk a práv, která by platila v případě osvojení ve vlastní zemi, d) činí všechna opatření potřebná k zajištění toho, aby osvojení v cizí zemi nevedlo k neoprávněnému finančnímu zisku zúčastněných osob, e) podporují v nutných případech cíle tohoto článku uzavíráním dvoustranných nebo mnohostranných dohod nebo smluv a v jejich rámci usilují o to, aby umístění dítěte do péče v jiné zemi bylo uskutečňováno k tomu příslušnými úřady nebo orgány.

(Informační centrum OSN v Praze, 2005)

4.3 Zákon č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině

Úplné znění zákona o rodině je k dispozici na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí. Pro účely této práce je nejdůležitější Část druhá, Vztahy mezi rodiči a dětmi. V této části zákona je definována rodičovská odpovědnost a jsou zde uvedeny hlavní teze osvojení, jeho podmínky, rozdíl mezi osvojením zrušitelným a nezrušitelným.

4.4 Zákon č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Úplné znění zákona o sociálně-právní ochraně dětí je k dispozici též na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí. V následujících odstavcích jsou uvedeny pouze základní informace o sociálně-právní ochraně dětí v České republice a o orgánech zajišťujících sociálně-právní ochranu. Pro účely práce není nutné uvádět podrobnosti tohoto zákona.

§ 1

Sociálně-právní ochrana dětí

(1) Sociálně-právní ochranou dětí (dále jen "sociálně-právní ochrana") se rozumí zejména

- a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.

§ 4

(1) Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou

- a) krajské úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) obecní úřady a újezdní úřady; ustanovení tohoto zákona o obecních úřadech se vztahují i na újezdní úřady,
- d) ministerstvo,
- e) Úřad,

f) Úřad práce České republiky - krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (dále jen „krajská pobočka Úřadu práce“).

(2) Sociálně-právní ochranu dále zajišťují

a) obce v samostatné působnosti,

b) kraje v samostatné působnosti,

c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí,

d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny, (dále jen "pověřená osoba").

§ 7

(1) Každý je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče.

(2) Každý je oprávněn upozornit orgán sociálně-právní ochrany na porušení povinností nebo zneužití práv vyplývajících z rodičovské zodpovědnosti, na skutečnost, že rodiče nemohou plnit povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, nebo na skutečnosti uvedené v § 6 písm. (Ministerstvo vnitra, 2013)

5 Proces zařazení do evidence

Ve chvíli, kdy partneři dojdou k přesvědčení, že jsou opravdu rozhodnutí a připravení přijmout do své rodiny dítě, vydávají se na dlouhou cestu, na jejímž konci je zařazení do evidence žadatelů o osvojení. Čeká je mnoho schůzek, pohovorů se sociálními pracovníky, psychology a dalšími, kteří je budou provázet na cestě za osvojeným dítětem.

5.1 Podání žádosti

První cesta budoucích adoptivních rodičů vede na úřad obce s rozšířenou působností v místě trvalého bydliště, konkrétně na sociální odbor. Zde se jich ujme sociální pracovnice, která s nimi vyřídí všechny důležité dokumenty. K nim patří doklad o finanční situaci, tedy daňové přiznání nebo potvrzení o výši příjmu od zaměstnavatele, potvrzení o zdravotním stavu od lékaře a výpis z rejstříku trestů, který si ve většině případů úřad obstarává sám. Dále také doklad o státním občanství, kopie oddacího listu a budou také požádání o životopis a pasové fotografie. Nezbytnou součástí je také písemný souhlas žadatelů s tím, že „orgán sociálně právní ochrany je oprávněn o nich zjišťovat další potřebné údaje pro zprostředkování, zejména o tom, zda způsobem života bude žadatel zajišťovat pro dítě vhodné výchovné prostředí. Zároveň žadatel dává písemný souhlas s možností kdykoliv ověřit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností“ (Středisko náhradní rodinné péče, s. 20, 2013).

Krom dokumentů, které sami žadatelé přinesou, bude nutné vyplnit formulář žádosti. V první řadě by si tedy měli ujasnit, jaké nároky na dítě mají. Všechny údaje o dítěti mohou významně ovlivnit dobu, po kterou budou na dítě čekat. Mimo pohlaví a věku uvádí, zda jsou ochotni přijmout dítě se zdravotním rizikem nebo znevýhodněním, jaké jsou jejich nároky na etnickou příslušnost, nebo vzdělání biologických rodičů. Roli hraje i fakt, zda jsou ochotni přijmout sourozeneckou skupinu. Všechny tyto údaje o dítě, nároky budoucích rodičů, mohou významně ovlivnit dobu čekání na dítě.

Po odevzdání všech dokumentů navštíví žadatele v domácnosti sociální pracovnice, která musí napsat posudek. Dále pak jsou tyto dokumenty předány sociálnímu odboru krajského úřadu, který vše vyhodnocuje a zpracovává.

Dalším krokem je pozvánka na psychologické testy, které probíhají nejprve písemnou a následně ústní formou. Jejich průběh je časově náročný, jelikož jsou velice podrobné. Úkolem je zjistit osobnostní rysy a charakteristiky žadatelů jako budoucích rodičů, stabilitu manželského svazku, ale hlavně předpoklady a motivaci k výchově dítěte a rozhodnutí, která je vedla k adopci.

Paní Mirka má s psychologickými testy negativní zkušenost: „*No a na psychologických testech s náma byli lidi, který byli třeba i psychicky docela vydeptaný, jedna paní tam brečela a říkala, proč nás ještě takhle trápíte? Protože on byl ten psycholog šílenej fouňa a fakt takovej jako, nepříjemnej člověk. A proč nás takle trápíte, vždyť my jako už toho máme za sebou? A on se postavil a prej, takových už tady bylo! A neudělali! No a takhle zle, a mě si vyhlídl, protože věděl, že mám dvě vysoký školy, tak si myslel, že bude mít partnera k hovoru a já ty testy udělala, protože to bylo hodně z toho, co jsme dělaly na pedáku, takže to člověk tak nějak znal. No a on si ke mně sedl a měl hrozně tendenci povídat a já jsem mu to naservírovala. Mu říkám, nezlobte se na mě, ale proč takhle shazujete a ponižujete lidi? Já mám taky sedm potratů za sebou a ta paní je evidentně po dalším potratu, takže je z toho špatná a vždyť tohle je nefér. On prej, že je psychicky labilní, taková dítě mít nemůže! Takle on, to jsem říkala, že to je tak hnusný!*“

5.2 Přípravné kurzy pro budoucí náhradní rodiče

Přípravné kurzy neboli rodičovskou přípravku zajišťuje krajský úřad, v Praze Magistrát hlavního města Prahy, nebo pověřené osoby. Posláním a cílem těchto kurzů je poskytnout budoucím rodičům vědomosti o specifikách náhradní rodinné péče, reálné informace o situaci a potřebách dětí žijících v ústavní péči a umožňuje ujasnit si očekávání a představy, které o dítěti, jež se chystají přijmout, mají.

Tyto kurzy probíhají většinou formou víkendových pobytů, během kterých se žadatelé setkávají s odborníky, ale hlavně s rodiči, kteří již dítě nebo děti do rodiny přijali. Ti jediní mohou poskytnout cenné informace a reálnou pravdu ze života a zodpovědět dotazy, které žadatelé mají. Poradí jim, na co se připravit, s čím se budou potýkat, ale jistě je také budou v jejich počínání podporovat.

5.3 Zařazení do evidence a čekání

Ve chvíli, kdy projdou žadatelé přípravným kurzem, nezbývá než vyčkat na konečné rozhodnutí krajského úřadu o zařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči. Celý proces je velice individuální a záleží na mnoha okolnostech, ale do této chvíle může od podávání žádosti uběhnout i celý rok.

Po zařazení do evidence žadatelů opět nezbývá než čekat. Ovšem je to čekání na telefon, který oznámí, že je tu dítě, kterému by konkrétní žadatelé mohli dát domov. V každém kraji je situace jiná, obvykle je však čekací lhůta jeden rok až pět let.

V případě, že žadatelé nejsou do evidence zařazeni, je možné dle zákona na krajském úřadě podat do patnácti dnů odvolání, které bude posuzováno na Ministerstvu práce a sociálních věcí.

6 Rodiče pro dítě nebo dítě pro rodiče?

Každá mince má dvě strany a osvojení také. Na jedné straně jsou tu budoucí rodiče, kteří žádají dítě. Na straně druhé děti v dětských domovech, kojeneckých ústavech a jiných zařízeních náhradní výchovy, které čekají na nové rodiče.

Je nutné si uvědomit, jak důležité je správně vybrat obě tyto strany. Takovou otázku si klade i Škoviera a ptá se „Rodiče pro dítě nebo dítě pro rodiče?“ (Škoviera, s. 57, 2007). Zezulová si klade podobnou otázku: „Hledá se „rodina pro dítě“ nebo „dítě pro rodinu“? Výsledek by měl být v obou případech stejný.“ (Zezulová, s. 25, 2012). S jistotou je možné říci, že neexistují univerzální rodiče ani univerzální děti. Každý je totiž jedinečný a má svůj charakter, temperament, dobré i špatné vlastnosti. A hlavně u dítěte v mladším, novorozeneckém a batolecím věku, nemůže nikdo s jistotou říci, jaké bude. Je možné pouze odhadovat, jaké vlastnosti zdědí od rodičů a jaké budou jen jeho.

Budoucí rodiče mohou v žádosti o osvojení udat, dítě jakého pohlaví či etnika by chtěli, zda přijmou dítě se zdravotním znevýhodněním. Nikde ale nenajdou kolonku, kam by si mohli napsat, jaké vlastnosti by jejich dítě mělo mít. Některé motivy, které budoucí rodiče-žadatele vedou, jsou dávány najevo, jiné jsou skrývány a tajeny. Mnohokrát si ani nepřipouští, že tyto motivy vychází z jejich nevědomí. Velkou roli zde hraje budoucí matka a ve velkém množství případů se představy rodičů-žadatelů rozcházejí. Pro skutečně hodnotný vztah je proto důležitá odborná příprava rodičů-zájemců, ale i dětí. Snížení rizika selhání dosáhneme reálnými představami a očekáváními na obou stranách (Škoviera, 2007).

6.1 Obecné motivy rodičovství

„Pro dítě jsou rodiče nejdůležitějšími lidmi na světě. (...) Pro dospělého člověka je rodičovství jednou z nejvýznamnějších součástí jeho sebevymezení. Vztahy vyplývající ze základní generační posloupnosti jsou podstatné po celý život, i když v různém věku mají trochu jiný význam. Představují vazbu k rodu a tím i pevné zakotvení jedince. Pokud by něco takového nebylo možné, působí rodová nezakotvenost jako celoživotní zdroj nejistoty. Nemusí být ani rozhodující, zda jde o rodinu biologickou, nebo náhradní.“ (Vágnerová, s. 6, 2012)

Motivaci k rodičovství ovlivňují u budoucích rodičů mnohé faktory. A jak říká Vágnerová, není rozdíl, zda jde o rodičovství biologické či náhradní. Děti svým rodičům mnohé dávají a přináší po celý život, ale rodiče sami mohou mít z počátku pocit, že ubírají a je pravdou, že něčeho se pro ně budou muset vzdát. Avšak s příchodem dítěte do rodiny přichází nejen osoba, o kterou je třeba pečovat a starat se, osoba, která po rodičích bude vyžadovat většinu jejich času, pomoci, lásky, citu, obětování, ale také osoba, která jim to všechno bude tisíce krát vrátet. Bude tím, kdo rodiče obohatí o nové zážitky a zkušenosti. Bude vyžadovat jistý, stabilní a vzájemný vztah. Bude též prostředkem seberealizace rodičů, pro které je dítě potvrzením jejich normality, potvrzením schopnosti býti rodičem. Rodičovství je zároveň společensky ceněnou skutečností a v neposlední řadě je potomstvo smyslem existence a pokračováním života svých rodičů (Vágnerová, 2012).

Podobně popisují potřeby rodičů Vágnerová, Strnadová a Krejčová, které říkají, že „dítě saturuje rodičovskou potřebu nových podnětů, (...), uspokojuje citovou potřebu rodičů, (...), potřebu seberealizace, (...), smysl života (...). Potřeba otevřené budoucnosti. Dítě je pokračováním života svých rodičů, (...) udržuje symbolickou kontinuitu rodu.“ (s. 17-18, 2009).

Pro ženu stejně jako pro muže je neschopnost zplodit dítě značnou zátěží. Přináší pocity méněcennosti a neschopnosti naplnit rodičovskou roli. Potřeba naplnění této role vzrůstá s prožíváním opakovaných nadějí a zklamání. Jedním z řešení může být právě adopce dítěte. Avšak je nutné počítat i s možnými riziky. Partneři, kteří dlouho čekají na vysněného potomka, si situaci velice často idealizují a jsou pak zaskočení náročností péče o dítě nebo na něho mají nepřiměřené nároky a očekávání. Tomu všemu by však měly předejít přípravné kurzy pro budoucí rodiče, které jsou součástí procesu podání žádosti o osvojení dítěte (blíže kapitola 5.2).

6.2 Říct nebo neříct?

Náhradní rodiče se vyrovnávají se skutečností, že osvojené dítě není jejich biologickým potomkem. Tuto skutečnost pak mohou tajit před svým okolím a mnohdy i dítěti samotnému. Bohužel v případě, že se dítě o sobě tuto skutečnost dozví od někoho jiného, než od rodičů, riskují, že bude reagovat neadekvátně a obviňovat je ze lži. Je následně velice těžké situaci dítěti vysvětlit a obhájit své

jednání. Proto je lepším řešením dítěti vhodně vysvětlit, že je adoptované. Ideální je připravovat dítě od raného věku. Mnoho rodičů používá pohádky o domečku, kde si jej našli a tolik si ho zamilovali, že se rozhodli si ho vzít domů a od té doby ho vychovávají a milují jako vlastní. Až dítě dospěje do vhodného věku, celou situaci už mu bude možné vysvětlit bez pohádkových triků. Podobně svým adoptovaným dětem vypravovala paní Mirka: *„Nejdřív pohádkou, oni chtěli vědět, odkud jsou a Táňa jim neustále opakovala, že ona se narodila z břicha, tak já jsem jim ukazovala „vesku“, jak to tam máme nafocený, jak jsme tam s nima jezdili, drandili s kočárkem a tak. A vysvětlovala jsem jim, že prostě jejich maminka se nemohla postarat a že byla tak šikovná, že prostě je dala hned k adopci. A tím pádem prostě, mami a vid', v momentě, když si nás viděla, tak si nás chtěla, že jo, a já říkám, jasný! Tohle ujištění strašně potřebujou slyšet, to je prostě takový, ale mami hned jak si nás viděla!“*

Důležité je dítěti skutečnost nezapírat a sdělovat ji přiměřeně jeho věku. Zezulová z vlastní zkušenosti říká: „Osobně bych se přikláněla k tomu sdělovat dítěti citlivě podanou pravdu, která odpovídá jeho věku a vnímání, podávat ji pozitivně, najít na té vaší jedinečné historce něco humorného nebo laskavého, a především se nestresovat z toho, že působíte dítěti nebo sobě trauma.“ (s. 113, 2012). Také je možné se setkat s názorem, kdy se rodiče bojí, že pokud se jejich dítě dozví o adopci, bude reagovat nepřiměřeně, možná agresivně. Zde opět záleží na věku dítěte a situaci, jak se vše dozvědělo. Vždy je ale nutné mít na paměti, že se má vše dozvědět od rodičů, ke kterým má důvěru, a ne například od spolužáků ve škole, kamarádů či kohokoli z jeho okolí.

Ve chvíli, kde se dítě o adopci dozví, je možné, že bude chtít znát své biologické rodiče. Bude se ptát a přemýšlet nad tím, kdo jsou, jak asi vypadají, co dělají a hlavně, proč se ho vzdali? V tuto chvíli je na adoptivních rodičích, zda budou dítě podporovat v jeho hledání nebo ne. Hlavně v období puberty a dospívání, kdy dítě hledá svou identitu, může pocítit touhu poznat své biologické rodiče. Obecně ale zákaz vyvolá v dítěti ještě větší touhu po poznání.

Rodiče by měli mít na paměti, že nový občanský zákoník v § 836 zákona č. 89/2012 Sb. jim ukládá povinnost informovat osvojené dítě o tom, že bylo osvojeno, a to nejpozději před zahájením školní docházky.

7 První kontakt dítěte s budoucími rodiči

Když už jsou partneři, manželé, zkrátka budoucí rodiče, zařazení do evidence žadatelů o náhradní rodinnou péči, nezbyvá, než čekat, kdy je kontaktuje krajský úřad nebo Magistrát hl. m. Prahy. Mohou si však být jistí, že pro každé dítě je pečlivě a svědomitě vybírána vhodná náhradní rodina a v momentě, kdy se sejdou dva k sobě vhodné „články“, jsou budoucí rodiče obeznámeni s dokumentací dítěte a následně pozváni na první návštěvu v kojeneckém ústavu, v dětském domově nebo jiném zařízení, kde je dítě umístěno.

Budoucí rodiče se na svého potomka vždy velmi těší. Často dlouhá čekací doba ještě znásobí jejich radost a nadšení, avšak kontakt s dítětem nemusí vždy probíhat tak, jak si představovali. Záleží na věku dítěte, ale jejich reakce jsou odlišné. Dítě je může i přehlížet, dělat že si jich nevšímá a je mu jejich návštěva lhostejná. To však nemusí být projev nezájmu, ale pouze obranná reakce, stud nebo nevědomost, jak reagovat na neznámou situaci. Je vhodné s dítětem navázat kontakt například přes oblíbenou hračku, hru nebo činnost, která je mu blízká. Ve chvíli, kdy dítě uvidí, že s ním sdílí stejný zájem, změní svůj přístup.

Paní Alena o prvním setkání říká: „*On byl v jiném městě, tak asi do týdne nějak jsme jeli ho obkrouhnout. Byl zrovna v mateřské škole, tak jsme tam přijeli no a on přišel, a byl takový hned velice k nám to, že tam přiskočil a co a vykládal mi něco a tak a potom asi do tří dnů jsme ho vzali na procházku. A to už nám říkal mami, tati, už nám začal říkat a pak už to bylo.*“

7.1 Předadopční péče

Pokud se rodiče rozhodnou přijmout do péče dítě, které jim krajský úřad nabízí, je nutné jej před rozhodnutím o osvojení, mít minimálně tři měsíce v předadopční péči. Během této doby dítě žije ve společné domácnosti se svými budoucími rodiči, kterým tím vzniká nárok na peněžitou pomoc v mateřství, stejně jako v případě narození vlastního potomka a to dle zákona č. 187/2006 Sb. o nemocenském pojištění, konkrétně § 32 o peněžitě pomoci v mateřství. O tento příspěvek je možno žádat při přijetí dítěte do sedmi let věku a je vyplácen po dobu dvaadvaceti týdnů.

8 Období adaptace

Je samozřejmostí, že rodiče budou chtít svému dítěti vytvořit pěkný a vlnidný domov, kde se bude cítit dobře, kam se bude rádo vracet a bude zde spokojený. Na začátku se v něm však musí zabydlet. Pracovníci kojeneckého ústavu nebo dětského domova, odkud si dítě rodiče berou, mu s sebou zabalí jeho oblečení, oblíbené hračky a další osobní věci. Pro plynulý a co nejméně náročný a stresující přechod do nového prostředí je důležité, po nezbytně nutnou dobu zachovat návyky které dítě má. Tím je myšleno například doba krmení, spánku, koupání a celkově režim dne. Dále třeba prostor pro spánek, druh kojenecké lahve nebo dudlíku. U starších dětí je situace trochu jiná, ale i u nich platí, že se musí na nové prostředí nejprve adaptovat a známé věci, které si s sebou přináší, mu pomáhají. Vše co je známé dává dítěti pocit jistoty a změna byť jen drobnosti, která rodičům třeba připadá bezvýznamná, může v dítěti vyvolat strach, podezření a pocit bezmoci. Toto je častým důvodem neutuchajícího pláče, neklidu, nočního pomočování a dalších problémů se kterými se rodiče potýkají a nevědí rady. Má respondentka, paní Alena, prý se synem Matějem žádné větší problémy na začátku nezaznamenala: *„On neměl žádný problém. On byl úplně jak velká voda. Přišel, proběhl byt a hned tu byl doma. Hned se tam usídlil, uhnízdil, nanosil si do postele jídlo, schovával si ho tam.“*

Pracovníci zařízení, odkud dítě odchází, rodiče seznámí s režimem, jaký dítě doposud mělo, poradí jim co má rádo a co ne, na co je zvyklé. Samozřejmě nebude v jejich silách dodržet všechny zvyky, nebo prostě jsou sami zvyklí činnost dělat jinak. To je v pořádku, jen je třeba mít na paměti, že dítě si potřebuje na změnu přivykat postupně. Tím se rodiče také vyvarují nepříjemným pocitům, které mohou změny u dítěte vyvolat. Zezulová ve své knize píše několik rad, jak zmírnit projevy adaptace u dítěte. Patří sem již zmíněné rituály navozující pocit jistoty, nebo hra na miminko, jelikož děti z ústavní výchovy „nemají odžité dětství“ (Zezulová, s. 46, 2012). Pomoci může také zapisovat si pokroky, které dítě udělalo například do deníku. Ten dítě pomáhá kreslit, lepit do něho fotografie. U dětí, jež se projevují agresivně ať už proti sobě samému nebo proti ostatním, je potřeba vytvořit mu prostor k vyžutí, například boxovací pytel nebo trhání novin. Vhodným způsobem je také otočit agresi v legraci (Zezulová, 2012).

I když se obtíže v období adaptace nemusí objevit, mnoho rodičů má obavy, že jednou přijde doba, kdy nějaký problém nastane. O tom vypovídají i oslovené matky

osvojitelky v knize Náročné mateřství: „Náhradní matky se dost často obávají, zda zvládnou jejich výchovu, protože je hodně náročná a ovlivňuje ji mnoho negativních faktorů. Jak říká jedna z nich: „Mám obavy z toho, že se nám to nepodaří zvládnout tu jeho potřebu ukrást něco, z toho mám strach, protože nevím, kde to skončí, kdy ukradne něco většího.“ Některé náhradní matky se nebojí ničeho určitého, zatím mají pocit, že je všechno v pořádku, ale trápí je nejistota budoucnosti, protože vědí, že určité problémy mohou nastat.“ (Vágnerová, Strnadová, Krejčová, s. 277, 2009).

Velice často se rodiče mohou setkat s nepřiměřenou reakcí dítěte, které strávilo dlouhou dobu v ústavní péči a které nikdy nezažilo rodinný život. „U dětí, které přijdou z ústavní výchovy, je vždy patrná nějaká míra poruchy komunikace.“ píše ve své knize Zezulová (s. 35, 2012) a zároveň dodává, že tyto děti nejsou zvyklé, že by si s nimi někdo konkrétně bavil, povídal si s ním. I přes skutečnost, že dětské domovy fungují na principech rodinné skupiny, nikdy to není rodina v pravém slova smyslu. Tety se střídají, ostatní děti nejsou sourozenci a přirozeně mezi sebou o to více soupeří. Takové dítě pak může být z nové situace v rodině zmatené a neví si rady jak se chovat. Přirozeně se brání agresivitou nebo naopak uzavřeností, ze strachu z nedostatku si schovává jídlo pod polštář, v případě, že jsou v rodině další děti, snaží se přitáhnout si co nejvíce pozornosti rodičů jen pro sebe. Takovému dítěti je třeba ukázat jak žít v rodině. Je třeba mu dát pocítit, že v ní má své nenahraditelné místo, je její součástí. Dítě přicházející z ústavní výchovy potřebuje mnohem více pocítit jistotu a bezpečí, aby mohlo budovat svou identitu. „Rodina by měla znamenat pro dítě základní životní jistotu. To je ten nejlepší vklad, který mu můžeme dát.“ (Matějček, s. 17, 1994)

9 Psychická deprivace

Děti, které přichází do rodiny z ústavní péče, si s sebou přináší mimo jiné i vyšší riziko projevu psychické deprivace. Ta je často způsobena neuspokojenou potřebou vazby v nejranějším období dětství. Jak z vlastní zkušenosti píše Kate Cairns „Vrozená touha po vazbě vytváří nejhlubší struktury našeho života. Od početí až do konce prvního roku života rozvíjíme schopnost regulovat vlastní vnitřní stavy, reakce na stres nebo vzorce spánku a bdění. (...) Vzorce vytvořené v této fázi života budou pravděpodobně nesmírně vytrvalé a po celý život budeme mít sklon reagovat na stres způsoby, které byly adaptivní v době našeho dětství.“ (Cairns, s. 66, 2013)

Matějček (1986) popisuje tři varianty, jak se dítě bez dostatku podnětů projevuje a jak na něj reaguje. Prvním z nich je apatie a pasivita, kterou se dítě přizpůsobuje prostředí. Tyto děti si zvykly nereagovat, protože jejich prostředí ani žádné reakce nevyžadovalo nebo neočekávalo. Ve chvíli, kdy se pak dítě dostane do náhradní rodiny, je nutno přistupovat k němu velice opatrně, aby nebylo naopak přehlceno podněty. Ty by jej mohly vystrašit a způsobit jeho ještě větší uzavřenost. Druhým možným projevem je zvýšené úsilí o získání podnětů, kdy se dítě snaží přitáhnout pozornost a přízeň. Bohužel si však neumí o podněty adekvátně říci. Proto na sebe upozorňují, zlobí a provokují a každé napomenutí od rodiče je pro ně odměnou. Dítě si tímto způsobem též opakovaně potvrzuje, že o něj adoptivní rodiče neztratí zájem. Třetím způsobem je setrvávání na úrovni povrchních kontaktů. Takové dítě neumí rozlišit mezi náhodnou interakcí a hlubokým vztahem. Jsou ke každému milé a přítulné. Obvykle je toto způsobeno faktem, že nikdy neprožily citově spolehlivý vztah. Důležitým faktorem je doba, jakou dítě v nepodnětném prostředí setrvalo a jeho věk. Čím dříve je však dítě předáno do péče rodiny, tím rychleji a snadněji je schopno si vytvořit bezpečnou vazbu (Matějček, 1986 in Vágnerová, 2012).

PRAKTICKÁ ČÁST

10 Cíl práce

Cílem teoretické části bylo zorientovat se v systému náhradní rodinné péče a seznámit se s celým procesem adopce, přijetím dítěte a možnými obtížemi. Praktická část se zaměřuje na rodiny, které již adoptované dítě, případně děti, mají. Cílem je podat problematiku adopce z pohledu rodičů, kteří si vše prožijí na vlastní kůži. Jen oni sami mohou říci, do jakých reálných situací se dostávali a jaké problémy museli řešit. V rozhovorech, které s těmito rodinami byly provedeny, jsem se zaměřila na motivy, které rodiče k adopci vedly, na samotné přijetí dítěte a případné problémy, které se mohou naskytnout. Dále na reakce dítěte na nové prostředí a jeho otázky po biologické rodině, tedy jakým způsobem rodiče svým adoptovaným dětem sdělují, že nejsou jejich vlastní.

11 Metodologie výzkumu

Pro tuto práci byl využit kvalitativně orientovaný výzkum. „Kvalitativní výzkum připouští existenci více realit“, píše ve své knize profesor Chráska (s. 32, 2007). I proto byla tato metoda v práci zvolena. Cílem této práce a provedeného šetření není zevšeobecnit dané téma a vyvodit obecně platný závěr. To je základní vlastnost kvalitativního výzkumu, tedy že těžko lze jeho výsledek zobecnit pro populaci. Naopak cílem je hlouběji proniknout do problematiky z psychologické stránky, zaměřit se ne na fakta, ale na pocity člověka a jeho cítění a zde je prostor právě pro kvalitativní výzkum a jeho vícečetné reality. Na jev je nahlíženo v jeho přirozeném prostředí, komplexně a v souvislostech s dalšími jevy. Konkrétně byla použita metoda rozhovoru, která je velmi často využívanou technikou.

11.1 Rozhovor

Rozhovor neboli interview, může mít více podob. V základě rozlišujeme čtyři druhy rozhovoru dle toho, do jaké míry je závazný soubor otázek a jejich pořadí (Reichel, s. 110-112, 2009):

- Volný rozhovor, též nestrukturovaný, má v podstatě nejvyšší možnost volby. Otázky nejsou přesně dány, vznikají přirozeně v průběhu rozhovoru s respondentem.
- Narativní rozhovor je zvláštní podobou volného rozhovoru, ve kterém je respondent vybídnut k volnému vyprávění.
- Polostrukturovaný rozhovor má předem připravený soubor otázek, na které chce tazatel získat odpovědi, ale není pevně stanoveno jejich pořadí.
- Strukturovaný rozhovor, jak už z našeho přehledu vyplývá, má přesně stanovený soubor otázek a jejich pořadí. Tento způsob je ovšem velice formální a to velmi často brání, aby proběhl v přirozené atmosféře a bylo získáno větší množství údajů.

Velkou výhodou rozhovoru je navázání osobního kontaktu s respondentem, kdy je možné sledovat jeho reakce na kladené otázky a tím ovlivňovat průběh rozhovoru. Záleží také na schopnostech výzkumníka navázat kontakt a vytvořit příjemnou, otevřenou atmosféru (Chráska, 2007).

11.2 Výběr respondentů

Pro rozhovory bylo třeba najít rodiny, které přijaly adopci aspoň jedno dítě. Výběr nebyl nijak omezen. Cílová skupina adoptivních rodičů byla oslovena prostřednictvím Asociace náhradních rodin České republiky a jejích místních klubů, které fungují po celé republice. Bylo osloveno velké množství rodičů, které tyto kluby shromažďují, avšak odpověděly pouze dvě maminky, které byly ochotné poskytnout rozhovor.

Aby byla zachována anonymita respondentů, byla jejich jména pro účely práce změněna. Následující tabulka uvádí přehled změněných jmen.

rodina	matka	dětí	
1	paní Alena	adoptovaný Matěj	Natálka v pěstounské péči
2	paní Mirka	adoptovaná dvojčata Andrea a Oliver	Vlastní Táňa

12 Rodina 1

Rozhovor s paní Alenou probíhal prostřednictvím webového hovoru. Tato metoda byla zvolena z důvodu velké vzdálenosti mezi bydlištěm respondentky a autorky práce. Sama paní Alena tento způsob navrhla, jelikož je velmi vytížená péčí o děti, zaměstnáním a navíc studiem na vysoké škole.

Před začátkem rozhovoru byla paní Alena seznámena s účelem rozhovoru a stručně také s tématem celé práce. Poskytla souhlas s nahráváním hovoru a užitím informací pouze pro účely bakalářské práce a to za podmínek zachování anonymity celé její rodiny. Též byla informována o možnosti neodpovídat na jí nevyhovující otázky a možnosti kdykoli přerušit nebo ukončit probíhající rozhovor. Zároveň vyjádřila zájem o zaslání kompletní kopie závěrečné práce v elektronické formě.

Na úvod jen upřesním, že paní Aleně bylo v době naší spolupráce 45 let a jejímu manželovi 56 let. Syna Matěje adoptovali v jeho šesti letech a v době spolupráce mu bylo 13 let. V pěstounské péči mají ještě dceru Natálku, které bylo 11 let.

T (tazatelka): Jak velká je Vaše rodina?

A (paní Alena): „*Máme dvě děti, kluka 13 let, ten je v adopci, a holku 11 let, ta je v pěstounce.*“

T: Co Vás vedlo k rozhodnutí požádat o adopci?

A: „*No tak, protože jsme neměli děti, že, a tak jsem chtěla nějaké, tak proto jsme se rozhodli, no. Mě bylo 37 let, myslím, když jsme dostali Matěje. Máme ho 7 let a teď je mi 45, ano 37 mi bylo.*“

T: Bylo to společné rozhodnutí Vás, jako manželů, nebo máte pocit, že vycházelo více od Vás?

A: „*My jsme o tom asi tak nějak moc nediskutovali. Já jsem prostě, tak nějak jednou jsem tak mluvila s kamarádkou, a ona říkala, že teda její sestřenice si vzala holku a říkala mi, proč vlastně si taky nevezmeš dítě z domova? Tak jako, říkám vlastně, proč ne? Vždyť je to fakt, no. Tak jsem šla potom za manželem a říkám, co kdybychom si vzali dítě z domova? A on jako nějak, že jo no, že nemá nic proti tomu. Tak to bylo takové nějaké, taková rychlovka. Jsme se pak rozhodli rychle.*“

T: A jaké byly Vaše požadavky uvedené v žádosti?

A: „Nechtěli jsme romské dítě teda a chtěli jsme holku. A máme kluka no, prvního. My jsme řekli, že teda nějak hodně postižené, že nechcem, i když teda syn má druhý stupeň zdravotního postižení, protože má nejtěžší formu ADHD. Ale chtěli jsme jako tak, spíš abychom mohli sportovat, aby jako chodilo a nechtěli jsme těžce postiženého, tělesně postižené dítě.“

T: Jak dlouho jste čekali od zařazení do evidence žadatelů?

A: „Od vůbec prvního nápadu nějak, to bylo asi za rok a půl s tím, že jsme si brali šestileté dítě, tak to bylo rychlé. Protože ty šestiletý už moc no, nejdou na dračku (smích). A holka měla deset let, jak jsme si ji vzali, ne devět, ona má teď jedenáct, a měla devět, devět let když jsme si ji vzali.“

T: Jak jste se připravovali na příchod dětí?

A: „Ehm, no nějak, měli jsme vlastně kancelář tady v bytě, bydlíme normálně v paneláku, tak z kanceláře jsme udělali pokoj, ale až když jsme toho Matěje, jako že až když už k nám jezdil na návštěvy a tak, tak jsme začali dělat mu pokoj. Předtím jsme čekali, co bude.“

T: Jaká byla Vaše první reakce na telefonát z úřadu?

A: „No z úřadu mi paní zavolala, že má tam jednoho hezkého chlapečka a já jsem říkala, já nechci chlapečka, já chci holčičku. A ona, že je hezký a ať se na něho aspoň přijedeme podívat na ten úřad, jako na fotku a já pořád, že ne a jako to. A ona ať se aspoň přijedeme podívat. Tak říkám dobře. A předtím vlastně jsme dostali nabídku holčičky a ta byla, no otec byl ze Sýrie myslím, jo, takže to byla vlastně poloarab, ta holčička, a viděli jsme fotku a ta se nám teda líbila, hodně, akorát že, měla taky 6 let, akorát, že byla někde z Prahy a tam ji teda jako nechtěli. Tak jsme napsali, že bychom o ní měli zájem, ale nedostali jsme ji. Dostal ji prostě někdo jiný. A asi měsíc potom mi teda zavolali, že mají toho Matěje. No tak jsme jeli na ten úřad, a jak jsem se podívala na fotku, tak se mi líbil, zaujalo mě jeho IQ 130 v šesti letech. Ale psali teda, že je těžce hyperaktivní, což jsem vůbec tenkrát nevěděla, co to znamená. Tak jsme říkali, že se půjdeme podívat na něho. On byl v jiném městě, tak asi do týdne nějak jsme jeli ho obkrouhnout. Byl zrovna v mateřské škole, tak jsme tam přijeli no a on přišel, a byl takový hned velice k nám to, že tam přiskočil a co a vykládal mi něco a tak a potom asi

do tří dnů jsme ho vzali na procházku. A to už nám říkal mami, tati, už nám začal říkat a pak už to bylo.“

T: Jaká byla Vaše očekávání před první návštěvou Matěje. Bylo něco, čeho jste se obávali?

A: *„Ne, tak my jsme byli zvědaví, co to bude, jako v uvozovkách, co to bude (smích).“*

T: Čím si Vás v první chvíli získal?

A: *„Jo sundal mi prstýnek a řekl mi, že ho chce dát Jarušce, jestli mu ho dám. Tak jsem mu řekla, že mu ho nedám, ale že mu dám autíčko, co jsem mu přivezla a když, tak jak za ním zajdu příště, tak že přivezu Jarušce prstýnek, tak ať mi ho teď nechá.“*

T: Jak dlouho po prvním setkání jste si ho vzali domů?

A: *„Poznali jsme ho v březnu a v květnu nebo v červnu už k nám šel nastálo.“*

T: Jak se Matěj choval u Vás doma, mimo prostředí dětského domova?

A: *„U nás doma, no tak, bylo to takové těžké, jak už jsme starší manželé, tak to bylo hodně zajímavé. Do dvou let byl u své biologické matky, pak byl v kojeňáku a ve třech letech přišel do děčáku. On neměl žádný problém. On byl úplně jak velká voda. Přišel, proběhl byt a hned tu byl doma. Hned se tam usídlil, uhnízdil, nanosil si do postele jídlo, schovával si ho tam. Nejtěžší forma ADHD, takže to bylo hodně takové zajímavé. Ale stejně nás to nijak neodradilo.“*

T: Jaké byly reakce Vaší blízké rodiny, prarodičů?

A: *„S tím neměl nikdo problém, nikdo. Všichni nám řekli, jak už jsme byli starší, já jsem měla 37 let a to už nám do toho nikdo nekecal. Bylo to naše rozhodnutí.“*

T: Jak probíhalo přijetí dcery, kterou máte v pěstounské péči?

A: *„S tou jsme se seznámili úplně náhodou, my už jsme ani neměli o nic požádáno, prostě nic. A byli jsme na rekreaci se synem na hotelu a tam do toho hotelu přišel dětský domov a ona tam byla a nám se líbila. Taková hezká blondýnka. Tak prostě jsme si vzali kontakt a pak jsme ji navštívili. No ale ta mohla jít jen do pěstounské péče, protože matka se jí nezřekla, takže je u nás v pěstounce. Poznali jsme ji taky v březnu a od srpna už byla u nás. Zase, jezdili jsme za ní i se synem, seznámili jsme se s její matkou, se*

kteřou teda má kontakt. Rok třeba nejevila zájem a teďkon jí volá, jezdí za ní občas. U syna samozřejmě biologičtí rodiče nic.“

T: Jak Matěj reagoval na příchod sourozence?

A: „Ze začátku že jo, že to bude fajn. No a potom se teda začali hádat, někdy se strašně milujou a někdy se hádaj, tak jako děcka. Žárlí na sebe, myslím, jako oba, že si vynucují tu pozornost. Někdy Matěj řekne, vy jí dovolíte všechno a mě nic, ale ona je zatím taková, jako bezproblémová. Má samé jedničky, kluk se učí taky dobře, dokonce měl vyznamenání, ale díky té hyperaktivitě je to s ním hodně složité. Každý rok je v psychiatrické léčebně, tak na tři až čtyři měsíce, takže, teď ještě se k tomu pomočuje pořád ještě ve třinácti letech. Je to takové složitější.“

T: Jaké byly jeho reakce na pobyt v léčebně?

A: „Tím, že vyrůstal v ústavní péči, tak mu to nepřišlo ani tak hrozné. Občas brečel, když jsme odcházeli domů. Naposledy se vrátil v prosinci a byl tam od září. No a máme tu teď hodně velké problémy, protože nám začal krást, ale úplně markantně. Už se to táhne přes rok a už mu hrozí diagnostický ústav, psychiatr mu teda říká, že tam půjde. A včera jsem zažila šok právě, protože zase jsem mu objevila pětistovku, že někde ukrad, takže včera jsem měla hodně špatný den. Když byl malý, tak jsem ho přistihla asi dvakrát nebo třikrát za rok, že ukrad něco třeba v obchodě, nějakou sladkost nebo tak něco. Teď teda krade hodně, je to s ním fakt velký problém.“

T: Vzhledem k potížím, jaké s Matějem máte, změnila byste své rozhodnutí, kdybyste věděla, co nastane?

A: „Ne, nelituju toho, spíš fakt, jak jsou s ním velké problémy, tak spíš teď lituju to, že půjde do pastáku. Hrozí mu pasták, jako úplně odebrání z rodiny až do osmnácti let. Protože mezitím byl soud, kurátor, mediac, psychologové a všechno. Policie, výsledky a tak dále a tak dále. Už má teď takovou jako poslední šanci, že když ještě něco šlohe, tak už půjde do pastáku. A já ho tam moc nechci dát, ale nevím, asi mi nic jiného nezbude.“

T: Máte pocit, že je pro něho diagnostický ústav řešením, že se situace zlepší?

A: „Zlepší, to asi ne, ale tam se to prý spíš zhorší. Ale já už nevím, co s ním mám dělat, protože doma krade, co vidí. A abyste si ve svém vlastním bytě musela nosit

kabelku i na záchod, nebo do koupelny, když se sprchujete, tak to je takové hodně nepříjemné.“

T: Jak celou situaci vnímá jeho sestra Natálka?

A: „Ta ho odsuzuje, ta by nám nevzala ani kačku. Ta je takový spořilek, pořád šetří, šetří, ta to neschvaluje. Ale prostě už ho bere takového jaký je. A zbytek rodiny, to jsou všichni takoví bezmocní nebo spíš bezradní. Já musím říct, že ho беру jako vlastního syna. Vůbec nějak mi nepříjde, že prostě není můj vlastní syn. A prostě když něco ukradl, tak jsem s ním měla rozsáhlé hovory a pořád dokola, Matěji proč, proč, proč? A on že už nebude, nebude a pak zase to nedodržel. Včera zase šlohnul, takže asi to dopadne tak, že skončí stejně v tom. Což mě teda bude hodně bolet.“

T: Jak Matěj přijal skutečnost, že je adoptovaný?

A: „On měl šest let, on to věděl. On je opravdu velice, velice inteligentní, teď už je úplně protřelý. Na vymýšlení, na lži, to mu mozek jede na tři sta procent, to jako on přesně ví. Akorát že k otázce svých biologických rodičů se staví radikálně už od těch šesti let. To už mi tenkrát řekl, já rodiče nechci vidět, oni mě odšoupli do domova a já s nima nechci nic mít, nechci je vidět. A roky se na ně nezeptá, nic, třeba „Co má matka?“, vůbec. Já myslím, že je úplně vytěsnil z paměti, úplně. Dokonce teda když jsem mu něco řekla, tak mi řekl: „Ty, moje vlastní matka, a toto mi přeješ?“ (smích). Ani jednou se nezeptal: „Kde asi žijou moji rodiče a co asi dělají:“. Ne, to vůbec. Oni pro něho umřeli.“

13 Rodina 2

Rozhovor s paní Mirkou probíhal v místě bydliště. Stejně jako u předešlého, byla paní Mirka seznámena s tématem práce a účelem rozhovoru. Souhlasila s nahráváním a též byla upozorněna na možnost rozhovor kdykoli přerušit nebo ukončit. Jak je uvedeno v tabulce výše, má paní Mirka tři děti, adoptovaná dvojčata – holčičku Andreu a chlapce Olivera, a vlastní dceru Táňu.

T: Jak vím, máte tři děti. Měli jste již vlastní dítě, když jste žádali o adopci?

M: *„Z adopce mám dvojčata. Už jsem čekala miminko, když jsme si dvojčata brali, takže jsem měla docela dilema, jestli si je vzít, nevzít, protože předtím jsem měla sedm potratů a pan primář mi říkal, že stejně zase o to přijdu, takže na tom základě jsme si je vzali a najednou byly tři. Takže, teď jsou všichni ve třetí třídě. Dvojčátka šla o rok dýl. Dvojčátka jsou holka a kluk a svoje mám holčičku.“*

T: Jaké byly Vaše požadavky v žádosti o adopci?

M: *„Ne, ne, vůbec nic, jen etnikum. Já jsem nechtěla cikány, byť nám je nutili, protože manžel je tmavší, takže neustále nám byli vnucováni cikáni a já prostě jsem říkala, že ne, že prostě stejně ten natural je v nich. To jsem si vymínila, že ne. Pak teda samozřejmě ne děcko se zdravotním postižením. Jako nemocný ano, ale se zdravotním postižením ne.“*

T: A co se týká biologických rodičů?

M: *„Moje sestřenka dělá na sociálce, tak já o nich vím téměř všechno. My jsme požadavky neměli, jako abychom chtěli, aby to byli vysokoškoláci, to nám bylo celkem jedno, ale v podstatě jsme se stejně v průběhu adopce dozvěděli, kdo byli rodiče. Neznám jméno, ale vím, kdo byli, nebo jaké měli vzdělání.“*

T: Jak dlouho jste čekali od podání žádosti?

M: *„Měli jsme čekat šest a půl roku, což bylo naprosto běžné v našem regionu. Ale díky tomu, že jsme měli zažádáno i o sourozence nebo dvojčata, tak jsme vlastně předběhli žadatele a konečná doba byla tři a půl roku.“*

T: Jaká byla Vaše reakce, když zavolali, že pro Vás mají dítě/děti?

M: „Oni nám zavolali, že mají pro náš čtyřletý a tříletý dítě a jestli bysme je chtěli, tak já říkám, jo. No tak pokud se neozvou ti žadatelé, kteří jsou před vámi, pořadově, že by si je vzali, tak my vám zavoláme. A měsíc na to nám volali, že mají pro nás dvojčata, že tamti žadatelé si vzali to čtyřletý a tříletý a že teď mají dvouměsíční dvojčata. Ale do telefonu nám nesdělili vůbec nic, takže nám neřekli, jestli jsou zdraví, jestli jsou černí nebo bílí, což mi docela vadilo. Přišlo mi to nefér, já poletím do Pardubic do „vesky“ (dětské centrum, pozn. autorky) a tam se dozvím, že to jsou cikáni a co? Já si je stejně nevezmu. Takže jsem říkala, ať nám to paní primářka řekne, a ona to striktně odmítla, že až je uvidíme, tak pak teprve se bude bavit dál s náma.“

T: Takže jste se na ně jeli podívat, aniž byste i nich něco věděli. Jaké jste měli očekávání od návštěvy?

M: „No, že si je vezmeme domů, když budou bílí. A oni nám je nechtěli dát. Přitom soudně jsme je měli přikleplí a všechno to bylo v pořádku a v podstatě dostali jsme na magistrátu i fotečku, takže už jsme věděli i že jsou bílí, tak to jsem říkala paráda, tak si je vezmeme a paní primářka, že ne, ne, ne. Ani náhodou, budete tady za nima dojíždět měsíc a tak nějak si na ně zvykat. A já říkám, ne, my vám je tady nenecháme. My máme na ně soudní opatření. To tady musíte aspoň jeden den spát, řekla. Tak jsme tam spali a oni viděli, že se o ně v pohodě postaráme, takže nám je druhý den dali. Nejdřív se paní primářka cukala a říkala, vy máte na ně strojení? A já říkám no jasný, máme všechno s sebou. Jako vy máte sedačky? A já říkám no jasně, máme všechno (smích). To z toho byla úplně hotová. Ani mě nenapadlo předtím, že bysme odjeli bez nich. Od prvního okamžiku byli prostě naše. Byli vedení jako apatický novorozenci, který vůbec na nikoho nereagují. A v momentě kdy Andrejka mě viděla, tak se na mě začala smát, jako kdyby věděla, že jsme to my, ti rodiče. A ty sestřičky byly úplně hotový, že v životě s nimi nenavázali žádný kontakt. My je tady nosíme pod tričkama. Ty sestřičky byly úžasný tam, ony fakt ty miminka si braly a každé večer, aby měli nějaký kontakt, tak v momentě když už měly míň práce, tak je nosily pod tričkem, aby to miminko mělo kontakt s tím rádobý rodičem. Mě teď, když vám to říkám, úplně naskakuje husí kůže, když si na to vzpomenu. No a vzhledem k tomu, že Oliver a Andrejka s námi navázali kontakt okamžitě, tak bylo jasno. Ještě ten den jsme tam teda zůstali přes noc a druhý den jeli s náma domů. První den teda je nám dali ven na procházku, chtěli vidět, jestli je umíme vykoupat, ustrojit a takový věci. Tak to bylo v pohodě a druhý den už jsme jeli domů. Tam už nás čekal vybavený byt, protože jsme byly se ségrou domluvený. Ona

měla holčičku v té době tříletou a hošíčka jednoletýho, takže všechny věci po nich se navezly k nám, než my jsme se vrátili a už nás tam čekala svíčková a všechno (smích). Měli jsme předjednaněj i kočár, protože jsme se i nich dozvěděli ve čtvrtek a přijet jsme si pro ně mohli, ne, promiňte, v pondělí a přijet jsme si pro ně mohli ve čtvrtek. Dřív nám to jakože nepovolili.“

T: Jaké byly první společné dny, týdny doma? Vyskytlo se něco, s čím jste nepočítali, co Vás překvapilo?

M: „Já vím, že to zní hrozně domýšlivě, ale my jsme byli tak strašně šťastný, že máme děti. Jediný co, tak nám neřekli, že Andrejka má reflux, že v podstatě nemá přepážku mezi žaludkem a jícnem a několikrát se mi dusila. To bylo hodně nepříjemný, protože já jsem to vůbec nečekala. To bylo takový, jak rána z čistýho nebe, já jsem vědouc, že jí mám chytnout za nohy a třískat do zad, tak jsem to udělala. Poblínkej celej obýván, ale prostě, zaplat' pán bůh, naskočila a tohle se mi stalo několikrát. Vůbec to do papírů neuvedli, nepřipravili nás na to. To mě zarazilo a přišlo mi to jako podcenění situace. Pak nám ještě řekli, že Andrejka má problém se srdíčkem, že je možný, že do tří let se jí ten otvor nezavře, ona měla vlastně ten tepenný otvor, ale to se jí zavřelo. No a Oliver byl těžký alergik a astmatik, ale z toho jsem si je dostala medicínou, takže...“

T: Pozorovala jste postupně nějaké odlišnosti od Vaší Táni nebo od ostatních dětí?

M: „Strašný vzteky, hrozně se zlobili na svou biologickou maminku, ale šíleným způsobem. Andrejka měla sebeubližování ve velkém míře, třískala hlavou a v podstatě do dneška je znát, že nejsou úplně v pohodě, byť byli dvouměsíční, když jsme si je brali. Když to porovnáám s Táňou, tak oni jsou víc v nejistotě. A třeba když jedu pro ně do hudebky a neměla bych přijet na čas, tak oni začnou brečet, bojí se, že je tam nechám. Přitom nikdy jsem jim nezavdala příčinu z mé strany, že bych je nechtěla nebo tak. Říkám, jim, vždyť to víte. A oni, mami jo, my to víme, ale co kdyby? Takže jsme jezdili na kineziologii s Andrejkou, pak se zlepšilo to, že si přestala ubližovat a potom ještě na léčbu jemně hmotným energiema, což je takový působení přes obrázky a mluvený slovo a tak, k paní do Prahy, která je na to úžasná a řekla bych, že se to tak nějak ustálilo všechno a ty jejich obavy.“

T: Co myslíte, že to způsobilo? Jejich pobyt v kojeneckém ústavu?

M: „Ne, mám pocit, že to způsobilo, že je maminka nechtěla, protože ona byla, v podstatě rozešla se s přítelem a zůstala sama s dvouletou holčičkou. Dvacetiletá holka, takže docela asi problém a ona na porodním sále zjistila, že to jsou dvojani. To byl asi další šok. Ona nechodila ani na povinný lékařský prohlídky, přitom středoškolsky vzdělaná a asi šikovná, ten partner taky. Holky ze sociálky mi říkaly, že bydlela sama v baráčku, že byla úžasně zařízená, čistý prostředí a celej ten barák. A tak myslím si, že to pro ni muselo být strašně těžký a myslím, že je to z toho prenatalu. Že si ty pocity úzkosti, toho, že se nedokázala sama rozhodnout nebo nevěděla, co má dělat a že zůstala sama a myslela si, že to nezvládne, tak se to všechno přeneslo na ně. Oni si ji pamatují. V životě ji neviděli a Oliver mi ji popsal. No a přijely k nám holky ze sociálky a já říkám: „Můžu se vás zeptat, vy jste byla u toho přeličení, měla maminka dlouhý vlnitý hnědý vlasy?“ A ona mi říkala: „No měla, jak to víte?“ A já: „No, Oliver mi ji popsal.“ Je to fakt zajímavý, že ta duše prostě ví daleko víc, než si člověk dokáže uvědomit.“

T: Jak jste dětem sdělili, že jsou z adopce?

M: „Nejdřív pohádkou, oni chtěli vědět, odkud jsou a Táňa jim neustále opakovala, že ona se narodila z břicha, tak já jsem jim ukazovala „vesku“, jak to tam máme nafocený, jak jsme tam s nima jezdili, drandili s kočárkem a tak. A vysvětlovala jsem jim, že prostě jejich maminka se nemohla postarat a že byla tak šikovná, že prostě je dala hned k adopci. A tím pádem prostě, mami a vid', v momentě, když si nás viděla, tak si nás chtěla, že jo, a já říkám, jasný! Tohle ujištění strašně potřebujou slyšet, to je prostě takový, ale mami hned jak si nás viděla! Asi v těch třech, čtyřech letech se Oliver strašně na tu maminku zlobil a vybíjel si vztek na kostičky a nadával na tu maminku, to bylo zvláštní, vždycky takový: „Mámo!“ A já říkám, proč to říkáš? A on, to není na tebe, to je na tu mámu, která nás nechala v kojeňáku. Je zajímavý, jak si to v sobě tak nějak v sobě museli sesumírovat. A ta malá potvora jim to dávala sežrat, že jo. Já jsem z břicha, a mě maminka v bříšku zpívala tuhle písničku! A já říkám, jo a jim jsem ji zpívala, protože mě leželi každej na jedný ruce, tak to zklapla. Ale několikrát se to takhle opakovalo, taková revnivost a žárlivost mezi nima určitě je.“

T: Mezi Vaší Táňou a dvojčaty Oliverem a Andrejkou je rok rozdíl, jak spolu vzájemně vychází?

M: „No, jsou tři, že. Takže vždycky je někdo out. Ale to je normální i v rodinách, kde jsou biologicky spříznění. Je normální panika, když se má někomu z dvojčat něco stát, jako naplácat Oliverovi, tak Andrea mi udělá scénu úplně šílenou, prostě to je neskutečný, jak tam ta pupeční šňůra funguje. Jemu to teda tak žíly netrhá, když jí seřezu, tak je docela v klidu a v pohodě. Občas se jí zastane, ale to už musí být. Ale ona teda chytá úplnou paniku, když se sáhne na jejího brášku.“

T: Co Vaše příbuzenstvo?

M: „Ti byli šťastní za nás. Manžel ale měl velkej problém, protože v momentě, kdy se nám narodila Táňa, tak začal dělat šílený rozdíl, takže jsme vlastně, když byl Táně rok a dvojčatům dva, tak jsme šli od sebe. Manželství to nevydrželo, vysloveně, protože nebylo dlouho nic a pak najednou tři děti a prostě on s tím měl velikej problém. Ale teď funguje skvěle, teď už si to v sobě sesumíroval. Ono to začalo fungovat rok po rozvodu dobře a už to bylo v pohodě, ale bylo to až takový, že on vědomě nadržoval Táně, vědomě víc nadával dvojčatům a mě to vadilo. Protože jako to rozhodnutí bylo naše společný, že si je vezmeme a on prostě, no nebylo to dobrý.“

T: Takže máte pocit, že se začleněním do rodiny měl problém spíš manžel, než děti?

M: „To určitě ano, manžel. Já jsem pak přemýšlela, jestli jsem ho do toho natlačila tím, že nám to nešlo mít miminko, ale všechno to dělal vědomě. Několikrát se ho naši ptali, aby neměl pocit, že je pod tlakem, jestli opravdu do tý adopce chce jít, protože naši u něho o tom nebyli přesvědčení. No a bylo zajímavý, že ho odhadli docela přesně. Snažili se ho odradit, a aby si uvědomil, co to obnáší, a aby nešel do průšvihů. Aby nás to právě to manželství nestálo. Ale jo, teď funguje a vycházíme si naprosto vstříc, takže to je bomba. To zase každý nemůže říct, že.“

T: Objevily se u dětí projevy deprivace, například pomočování, úzkosti a podobné?

M: „Oni byli příliš malí, i když třeba Oliver byl šílenej žrout, jako ten kdybych mu neudělala nějaký meze, tak by jedl furt. Jako vnímala jsem takový, zajíst svůj smutek. Byť byli malinký, když jsme si je brali, tak on byl jako otesánek. U nás to bylo, jak byli hodně malinký, tak totálně přilnuli, okamžitě. A oni to vnímali jako, mami, my jsme se narodili pro tebe, víš to? Je to strašně fajn, protože vnímají, tu mamku biologickou, jako že je odnositelka pro mě. A nevím proč si to tak sesumírovali a to byli hodně malinký, když

si to tak sesumírovali. Takže stejně si myslím, že ta duše ví, proč a co se děje. Protože, já jsem potratila trojčata, tak jsem říkala, no jste to vy, prostě je to úplně jasné. Fakt mi to tak přijde, že to jsou ty samý dušičky. Já jsem teda chtěla čtyři, ale, právě abych předešla hádání, ale teď už ve 42 letech...“

T: Adoptovala byste si nebo třeba vzala do pěstounské péče další dítě?

M: „Vůbec by mi to nevadilo, dokonce jsem o tom přemýšlela, protože máme tady hošíčka, který přišel o maminku, umřela mu. A začala jsem to teda rychle řešit s děčkama, jestli bysme ho mohli mít doma, jenže oni v té době hodně vnímaly, že je postiženej. Jo a on byl postiženej, jak to říct, psychicky deprivovanej. On sice přišel s těžkou mentální retardací, postupem času se z toho vyklubala středně těžká, dnes má lehkou a možná kdyby neměl tu deprivaci z dětství, kdy mamka chlastala a prostě bylo to úplně neskutečný, tak že by byl třeba úplně zdravěj. Ale to už dneska nikdo nezjistí. Má lehkou mentální a je naprosto pohodovej a skvělej. Takže jsem přemýšlela o něm, že bysme si ho vzali. Já mám nějaký obrovský srdce na tohle. Teď se nám snažila sociálka vnutit vnoučata, protože manželovy děti, nebo manželova dcera, nefunguje a holky k nám strašně rády jezděj. Ale pět dětí je už, ono už tři je dost na dnešní dobu, když jim chcete všechno dát a dělat s nima veškerý sporty a tak. Manžel je podstatně starší než já, on už má tři dospělý dcery, takže máme už čtyři vnoučata. Je to docela komedie. Vnoučata máme stejně starý jako moje děti. Ale jsou s tím v pohodě. A kdo je má rád, k tomu přilnou. Holky pořád abychom si je vzali, ale... Vůči tomuhle se postavila moje rodina, dělali strašně zle a asi to nemá smysl. Myslím, že tohle by si rodiče měli vybojovat sami za sebe. Nemůže se mamince ulevovat proto, že má exekuce, chlastá a nahání chlapy, nechodí do práce. Převzít za ní tu zodpovědnost mi přijde, že to není úplně v pořádku. Osudy jsou prostě různé. To je hrůza, já si vždycky říkám, že je to na několik životů.

Já jsem šla do práce, když Táně byly dva roky a dvojčatům tři, to mi je vzali do školky. Učila jsem ve škole vedle školky, takže paráda, vyšli mi vstříc. Jenže po roce jsem zjistila, že z učitelskýho platu to absolutně nedám, protože ještě mám hypotéku na dům. Takže jsem vlastně šla dělat, no, oslovil mě známý, který věděl, jakým způsobem dělám a co dělám, protože už jsme spolu dělali v jiné firmě. Tak mi říká, hele Mirko, potřebuju vedoucího výroby, tak pojď. Já říkám, jo, super, tak jdu. Bylo to za jiný peníze, ale po třech letech mi chyběla škola, takže jsem zjistila, že tady je konkurz a šla jsem do toho.

Ty děcka ale mají svůj naturel, to jim neodmáznete a genetika je svinstvo. Když třeba porovnáš Táňu s Andreou a s Oliverem, tak oni jsou šíleně impulzivní. Táňa je pohodář, klid'as, akorát ji dováděj k šílenství třeba sjezdem na kole, ale jsou jiný, to jim nikdo neodmázne.“

T: Má Táňa někdy pocit, že jí její adoptovaní sourozenci něco ubírají?

M: „Jistě, k tomuto účelu se každé střídá u mě v posteli, takže každé večer spím s někým z nich. Určitě mě každé potřebuje jen pro sebe, ale to každé z nich, ne jenom Táňa. Ona se narodila se srdeční vadou. Já jsem si kolikrát říkala, jestli, protože ona opravdu vnímala, že ten táta nechce další dítě. Zajímavý bylo, to je fakt zajímavý, protože jsem pak s ní musela jezdit do Prahy taky na ty jemné hmotné energie, aby vůbec jsme mohli absolvovat operaci. Protože nejdřív jí v jedné operaci vytáhli všechny zuby, aby zabránili sekundární infekci ze srdečního svalu a další operace byla na srdce s tím, že před každou operací ona chytla horečku. Ale autosugescí, jo, prostě naposledy mi jí vraceli pak ze sálu, to bylo, fuj, šla na sál a měla 36 a po půl hodině mi volali, že má 39, jenže já jsem se bála, že mi umřela. To bylo prostě jako, úplně, prostě když po půl hodině vám zavolají, tak to je strašné. No takže jsme pak jízdu právě na ty jemné hmotné energie a ona normálně mě malovala pořád zlatou, žlutou a tátu černého, modrého. A já říkám ty M, víš to tam, to je prostě ono, to je to nechtěné od táty a proto to srdíčko. Pak jsme se dopracovali k tomu, jakým způsobem Táňu stabilizovat tak, aby tu operaci chtěla zvládnout. Protože ona si asi nebyla úplně jistá tím svým místem pod sluncem. Jinak bere oba jako brácha a ségru a vzájemně se mají strašně rádi a proti mně se spiknou kdykoli. Dvojčata jsou berani a Táňa je býk, takže tři rohatý proti mně a to doslova do písmene. To je opravdu znát, já jsem bliženec, takovej ten vzdušnej člověk a oni jsou zarputilí, ale opravdu zarputile jdou za svým, a když se teda domluví, že jako já mám smůlu, tak mám smůlu (smích). Já je pak zdolávám a chvíli mi to trvá. Když se spiknou, tak držej tak při sobě, tak semknutý a vzájemně se strašně ochraňují. Třeba Oliver, protože má takový správný telecí léta a každého provokuje a ze všech si dělá šloufky, tak provokoval nějakého deváťáka a on se jmenuje K. Fanta a on mu říkal, ahoj Franto! A milej deváťák se našel, počkal si na něho a ještě si pozval kamarády. No a holky úplně přišly uřvaný ze školy, že oni se na něj domluvili, oni ho seřezou, oni mu to slíbili. A já říkám, prosím tě, je jediný řešení. Půjdeš za ním, omluší se mu, že už mu takhle říkat nebudeš. A on, no mami to nemůžu, to mě zabije! Tak za ním nakonec šel a povídá mi, mami, mám nového kamaráda! A já říkám, víš to, jak to

jde řešit. Ale on teda ted' každýho provokuje, ta puberta s nima začíná cloumat. A naše Andrea zase umí zacházet se svýma očima, od svých, no co se narodila. To jsme takhle seděli, já dělám masáže, akupunkturu a tyhle věci, a přišel kamarád a prej, Mirko luply mi záda, napícháš mi jehličky? Já říkám, jo, v pohodě, a ona ho normálně balila. On říká, podívej, co dělá s těma očima, vždyť ona mě balí. Já říkám, jo, já to vidím. Ona si fakt umí každýho tak strašně získat, že to je strašidelný skoro. Zajímavý bylo, v tom adopčním procesu, což mě teda vytáčelo, že aby se utajilo úplně všechno. To ale neutajíte, to bych se musela přestěhovat protože: posudek musel dávat zaměstnavatel, posudek muselo dávat město a posudek musel dávat lékař. Tak už tři instance, který se musely doložit, to říkám je tak trapný. No a na psychologických testech s náma byli lidi, který byli třeba i psychicky docela vydeptaný, jedna paní tam brečela a říkala, proč nás ještě takhle trápíte? Protože on byl ten psycholog šíleněj fouňa a fakt takovej jako, nepříjemnej člověk. A proč nás takle trápíte, vždyť my jako už toho máme za sebou? A on se postavil a prej, takových už tady bylo! A neudělali! No a takhle zle, a mě si vyhlídl, protože věděl, že mám dvě vysoký školy, tak si myslel, že bude mít partnera k hovoru a já ty testy udělala, protože to bylo hodně z toho, co jsme dělaly na ped'áku, takže to člověk tak nějak znal. No a on si ke mně sedl a měl hrozně tendenci povídat a já jsem mu to naservírovala. Mu říkám, nezlobte se na mě, ale proč takhle shazujete a ponižujete lidi? Já mám taky sedm potratů za sebou a ta paní je evidentně po dalším potratu, takže je z toho špatná a vždyť tohle je nefér. On prej, že je psychicky labilní, taková dítě mít nemůže! Takle on, to jsem říkala, že to je tak hnusný! Pak teda v rámci toho aby bylo utajený úplně všechno, tak jim méněj rodný listy. Měli jich pět. Od toho co jsme si je vzali, měli pět rodných listů. Nejdřív jim měnili poslední čtyřčísli, pak jim měnili příjmení, pak jim měnili jméno a na každou změnu vystavili novej rodný list. Takovej kocourkov no, mě to přijde trapný. Dali jsme si ale teda svoje jména, protože byli Pavlínka a Pěťa, takže to jsme dali jiný. Co jsem tím chtěla říct, že prostě neutajíte vůbec nic, to je úplný nesmysl. A když by ta mamka chtěla si je najít, tak si je najde, o tom mě nikdo nepřesvědčí.“

T: Myslíte, že budou chtít svou biologickou matku poznat?

M: „Myslím si, že ne. To jsem asi domýšlivá (smích). Ne, já jsem s nima domluvená, že pokud budou mít takovýhle spády, tak že jim ráda pomůžu. Prostě takhle jsme se domluvili a myslím si, že ne. I když Andrea je taková, chytlavější, tam možná by mohlo hrozit, že by v pubertě mohla začít blbnout, ale uvidíme. Ale snad nemají důvod.

Já se snažím je zásobovat podnětama, choděj do hudebky, dělají různý sporty a tak. V podstatě děláme úplně všechno společně, tak zase doufám, že když budou mít dostatek podnětů, že nebudou vyhledávat žádný blbiny, že.“

14 Diskuze nad rozhovory

Rozhovory s respondentkami přinesly mnoho užitečných a podnětných informací o celém procesu adopce, nejen o vzájemné adaptaci. U paní Mirky velice oceňuji její otevřenost a vstřícný přístup ke spolupráci, naopak paní Alena se zdála být uzavřenější, ale i přesto přinesl rozhovor s ní cenné poznatky.

Pro porovnání situace v obou rodinách se budu zabývat následujícími faktory:

- motivy rodičů a jejich očekávání
- věk dítěte, ve kterém bylo přijato do rodiny
- přijetí a adaptační obtíže
- jak bylo dítěti sděleno, že je z adopce a jeho reakce

14.1 Motivy rodičů a očekávání

Motivy rodičů pro adopci byly různé. Paní Alena s manželem děti mít nemohli, proto se rozhodli pro adopci, konkrétní důvody však neuvedla: *„Tak jsem šla potom za manželem a říkám, co kdybychom si vzali dítě z domova? A on jako nějak, že jo no, že nemá nic proti tomu. Tak to bylo takové nějaké, taková rychlovka. Jsme se pak rozhodli rychle.“* U paní Mirky bylo rozhodnutí pro adopci dáno tím, že o dítě sedmkrát přišla. Sama říká, že v další úspěšný pokus s manželem nedoufali, a proto se pro adopci rozhodli. Bylo pro ně překvapením, když se ani ne rok po přijetí Andrey a Olivera narodila Táňa. Tuto skutečnost však těžce nesl její manžel, který nedokázal přijmout se stejnou láskou všechny tři děti. Podle paní Mirky dával najevo větší náklonnost k Táně, což ona nepřijala, a proto se s manželem rok po jejím narození rozvedli: *„Já jsem pak přemýšlela, jestli jsem ho do toho natlačila tím, že nám to nešlo mít miminko, ale všechno to dělal vědomě. Několikrát se ho naši ptali, aby neměl pocit, že je pod tlakem, jestli opravdu do té adopce chce jít, protože naši u něho o tom nebyli přesvědčení. No a bylo zajímavý, že ho odhadli docela přesně. Snažili se ho odradit, a aby si uvědomil, co to obnáší, a aby nešel do průšvihů. Aby nás to právě to manželství nestálo.“*

Profesor Matějček o motivaci budoucích osvojitelů říká: „Vaše důvody k přijetí dítěte by měly vycházet z jasné osobní motivace (z vnitřního přesvědčení). (...) Měli byste být schopni vžít se do citění a světa dítěte, být přízřusobiví, tolerantní,

laskaví a otevření. “ (s. 21, 2002), nejčastější činitel, který v motivaci k náhradnímu rodičovství převažuje je „neplodnost spolu se svými psychickými důsledky“. (Matějček, s. 53, 1999). Neplodnost velmi silně ovlivňuje vnímání identity dospělé ženy i muže. V souvislosti s rodičovskou identitou Matějček píše, že rodiče „přijímají „cizí“ dítě ze své nenaplněné potřeby rodičovství a stylizují se pak do postavení rodičů vlastních, jak o tom do té doby snili. (...) Problémy s vlastní identitou jsou jim často i větší překážkou v pochopení individuality svého adoptovaného dítěte.“ (s. 46, 1999). Tato krize identity se zjevně projevila u manžela paní Mirky, který měl problém s přijetím adoptovaných dětí ve chvíli, kdy se jim narodila vlastní dcera.

14.2 Přijetí dítěte a jeho věk

První reakce paní Aleny na telefonát z úřadu byla, že chlapce nechťejí – v žádosti uvedli pouze dívku – *„No z úřadu mi paní zavolala, že má tam jednoho hezkého chlapečka a já jsem říkala, já nechci chlapečka, já chci holčičku. A ona, že je hezký a ať se na něho aspoň přijedeme podívat na ten úřad, jako na fotku a já pořád, že ne a jako to. A ona ať se aspoň přijedeme podívat.“* Nechali se však pracovníci přemluvit a na chlapce se jeli podívat. Po té, co se seznámili s Matějovou dokumentací a setkali se s ním osobně, změnili názor. Naproti tomu paní Mirka a její manžel byli rozhodnutí přijmout téměř jakékoli dítě, které jim bude nabídnuto, pouze pokud nebude jiného etnika nebo se zdravotním postižením. *„Oni nám zavolali, že mají pro náš čtyřletý a tříletý dítě a jestli bysme je chtěli, tak já říkám, jo. No tak pokud se neozvou ti žadatelé, kteří jsou před vámi, pořadově, že by si je vzali, tak my vám zavoláme. A měsíc na to nám volali, že mají pro nás dvojčata, že tamti žadatelé si vzali to čtyřletý a tříletý a že teď mají dvoutměsíční dvojčata.“*

V případě paní Aleny, která si s manželem brala syna Matěje, hrál věk významnou roli. Na rozdíl od dětí paní Mirky, kterým byly dva měsíce, když si je s manželem brali, dala se u Matěje očekávat významnější reakce. Jeho věk 6 let ovlivnil příchod do nového prostředí. Paní Alena říká, že po příchodu domů proběhl celý byt, zjistil, co se kde nachází a často si bral jídlo do postele. Jak píše z vlastní zkušenosti Zezulová: „Nepředpokládejte, že dítě ví, že se nemůže přehrabovat ve vaší kabelce, že čokoládu, kterou dostal někdo jiný, nemůže sníst, že se po použití toalety umývá ruce (...), že na otázku „Udělal jsi...?“ se má

odpovídat podle pravdy, nikoli podle toho, jestli je možné pravdivost odpovědi ověřit, atd. (...) Jiná situace je u miminek a dětí v kojeneckém věku. I u nich je potřeba se připravit na adaptační mechanismy, které nemusejí být vždy lehce předvídatelné. “ (Zezulová, s. 38, 2012)

14.3 Adaptace na nové prostředí

U Matěje se projevila často popisovaná potřeba zhraňovat si jídlo. Tím se projevuje u dítěte strach z nedostatku, potřeba dělat si zásoby. Stejně tak noční pomočování je často popisovaným projevem úzkosti, strachu či nejistoty: „(...) *ted’ ještě se k tomu pomočuje pořád ještě ve třinácti letech. Je to takové složitější.* “. Vše u Matěje vyvrcholilo kázeňskými přestupky a krádežemi, kvůli kterým mu hrozí pobyt v diagnostickém ústavu: „*No a máme tu ted’ hodně velké problémy, protože nám začal krást, ale úplně markantně. Už se to táhne přes rok a už mu hrozí diagnostický ústav, psychiatr mu teda říká, že tam půjde. (...). Když byl malý, tak jsem ho přistihla asi dvakrát nebo třikrát za rok, že ukrad něco třeba v obchodě, nějakou sladkost nebo tak něco. Ted’ teda krade hodně, je to s ním fakt velký problém.* “. Situaci nepomohly řešit ani pravidelné pobyty v léčebně, kam pravidelně jezdí. V tuto chvíli si adoptivní rodiče připadají bezmocní, i přes to, že se snaží svému dítěti domluvit a pomoci jak mohou, jeho chování se nemění. Nejhorší na celé věci je říká paní Alena, že i doma krade, co vidí.

U dvojčat Andrey a Olivera nedošlo až k toliko závažným problémům, ale z výpovědi paní Mirky vyplývá, že i u nich se projevuje raná deprivace. Konkrétně v podobě agrese a sebepoškozování, jak popisuje paní Mirka v rozhovoru: „*Strašný vzteky, hrozně se zlobili na svou biologickou maminku, ale šíleným způsobem. Andrejka měla sebeubližování ve velký míře, třískala hlavou a v podstatě do dneška je znát, že nejsou úplně v pohodě, byť byli dvouměsíční, když jsme si je brali. Když to porovnám s Táňou, tak oni jsou víc v nejistotě.* “. Oba také sužuje nejistota v případě matčiny nepřítomnosti. Mají strach, že je nevyzvedne včas nebo vůbec z kroužků, z družiny, přičemž sama paní Mirka říká, že se jí to nikdy nestalo, nikdy jim nezavdala příčinu, nebo si to není nijak vědoma.

„Pro mnoho čerstvých náhradních rodičů je překvapující, že adaptace jejich dětí má své fáze – a také adaptace ostatních členů rodiny má své fáze.“ (Zezulová,

s. 38, 2012) Pro obě skupiny, rodiče a děti, vymezuje Zezulová tři fáze adaptace. U dítěte to jsou 1. poznávání, 2. uvolnění, 3. přijetí. V první fázi se setkáváme s nejistotou dítěte, kdy poznává nové prostředí, nové osoby a zvyká si na ně. Ve druhé fázi dítě pochopí, kde je jeho nový domov a testuje stabilitu nového vztahu. Ve třetí fázi už má dítě jasno o nových svazcích a přijímá svou novou rodinu jaká je. Vytváří se specifické vztahy a citové vazby mezi jednotlivými členy. Rodiče mají odlišné fáze adaptace: 1. nadšení, 2. rozčarování, 3. smíření. První fáze bývá velmi intenzivní, hlavně po rodiče, kteří čekali na dítě dlouhou dobu, přináší pocity štěstí a nekonečné radosti. Ve druhé fázi čelí rodiče realitě, a je reakcí na adaptační fáze dítěte. Třetí fáze, smíření, nastupuje ve chvíli, kdy si rodiče uvědomí, že oni ani jejich dítě, nejsou dokonalí. Naučí se navzájem poznávat bez iluzí a nereálného očekávání. (Zezulová, 2012)

Projít výše zmíněné fáze je důležitým a přirozeným krokem jak pro rodiče, tak pro jejich děti. Období adaptace je velice důležité pro vybudování důvěrného a silného vztahu, založeného na respektu, pochopení a lásce.

14.4 Sdělení pravdy o osvojení

Sdělení dětem, že jsou adoptované, bylo v obou případech odlišné. Matějovi nebylo nutné tuto skutečnost nějak zvlášť říkat. Ve chvíli, kdy si ho paní Alena s manželem brali, bylo mu 6 let a o všem věděl. Paní Alena říká, že o svých biologických rodičích nikdy nechtěl nic vědět, povídat si o nich či cokoli zjišťovat: „(...) já s nima nechci nic mít, nechci je vidět. A roky se na ně nezeptá, nic, třeba co má matka, vůbec. Já myslím, že je úplně vytěsnil z paměti, úplně. Dokonce teda když jsem mu něco řekla, tak mi řekl: „Ty, moje vlastní matka, a toto mi přejesh?“. Ani jednou se nezeptal, kde asi žijou moji rodiče a co asi dělají. Ne, to vůbec. Oni pro něho umřeli.“

U paní Mirky byla situace jiná. Jak uvádí v rozhovoru, oběma dětem odmala vyprávěla, jak se o ně maminka nemohla starat: „Nejdřív pohádkou, oni chtěli vědět, odkud jsou, (...) vysvětlovala jsem jim, že prostě jejich maminka se nemohla postarat a že byla tak šikovná, že prostě je dala hned k adopci.“ Toto je typický příklad, kdy rodiče volí v dětském věku formu pohádky a postupně úměrně věku dítěti vysvětlují, proč nejsou jeho biologickými rodiči. V této rodině nutnost vysvětlit

situaci umocňuje vlastní dcera Táňa, která jak paní Mirka říká, před dvojčaty často zdůrazňuje, že ona je maminčina „z bříška“. To může být také důvodem jejich strachu a úzkosti z matčiny nepřítomnosti, o kterém jsem již psala.

Odborná literatura a její autoři jsou jednoznačného názoru říci osvojeným dětem pravdu. Matějček píše: „Říci! Ba ani to dokonce nestačí, takže dále ještě uslyšíme, že nejenom říci, ale spíše říkat a opakovaně se k tomuto tématu vracet.“ (s. 104, 2002).

Shrnu-li tedy výsledky rozhovorů, pak se podařilo získat mnoho cenných informací o adopci z pohledu rodičů. Ti se potýkají s konkrétními problémy v období adaptace dítěte na nové prostředí, ale i dlouho po něm. Ne zřídka se stává, že některé problémy přetrvávají. Na druhou stranu je přítomno mnoho pozitivních prožitků, které ty špatné vyvažují. Motivace rodičů je po rozhodnutí se pro adopci vysoká a dá se říci, že mají většinou reálná očekávání. V obou případech měli rodiče jasno, že by nepřijali dítě s těžkým postižením. Paní Alena s manželem si uvědomovali, že jejich věk je poměrně vysoký a proto také jejich požadavky byly méně náročné, například co se týče věku dítěte. Tato skutečnost měla vliv na čekací dobu, která se tím zkrátila. Rodiče by ale uvítali lepší přístup některých pracovníků sociálních odborů městských úřadů a dalších odborníků, kteří se účastní procesu přijímání žadatelů, jak je výše uvedeno, paní Mirka se během psychologických testů setkala s podle ní nevhodným chováním odborníka vůči žadatelům.

Zde se naskytuje prostor pro intervenci speciálních pedagogů a dalších pracovníků, kteří se dostávají do kontaktu s rodiči adoptovaných dětí a dětmi samotnými. Je třeba si uvědomit potřebu navázání přátelského vztahu, citlivého přístupu a empatie při práci s nimi.

Závěr

Předložená bakalářská práce se zabývá tématem adopce v České republice a přijetím, adaptací dítěte do nové rodiny. Teoretická část popisuje proces adopce od motivace rodičů, podání žádosti a schválení o zařazení do evidence žadatelů, až po nabídnutí konkrétního dítěte a jeho přijetí. Nevynechává téma psychické deprivace dítěte nebo otázky o pravdě, o tom, jak dítěti říci, že je adoptováno. Cílem praktické části práce bylo nahlédnout na adopci očima jejích přímých účastníků – rodičů a dětí. Zjistit, co rodiče přimělo adoptovat dítě a s čím se potýkali nebo doposud potýkají. Jaké bylo seznámení s dítětem, první společně strávené chvíle a vůbec první dny doma, v novém prostředí. Potvrdilo se, že u dětí, které žily nějaký čas v ústavní péči, se vyskytují projevy deprivace a to v různých formách. Záleží na dítěti, jeho psychické vyspělosti a odolnosti a také na rodičích a jejich přístupu k němu. Záleží také na věku, ve kterém bylo do rodiny přijato, tedy jako dlouhou dobu strávilo v ústavní péči, případně v nevyhovujících podmínkách s biologickými rodiči. Též bylo zjištěno, že rodiče sdělují svým dětem pravdu o adopci. Chtějí se tak vyhnout nepříjemné situaci, kdy se dítě vše dozví „náhodou“ od kohokoli jiného než jsou oni sami. Jakkoli má každý jiný názor na věc, vždy platí, že dítě má právo na pravdu o svém původu.

Tato práce nabízí prostor k vypracování dalších výzkumů v oblasti náhradní rodinné péče a nemusí se týkat jen adopce. Například pěstounská péče a její nová forma, profesionální pěstounské péče, je velice zajímavým tématem pro budoucí práce. S profesionální pěstounskou péčí souvisí změny v občanském zákoníku. Během formování této práce bylo nutné na ně reagovat, jelikož novelou občanského zákoníku, která vešla v platnost 1. 1. 2014, se mění mnohá ustanovení nejen ve zkoumané oblasti náhradní rodinné péče.

V praktické části byl respondentkám, matkám adoptovaných dětí, ponechán co největší prostor pro vyjádření. I proto byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru. V případě paní Mirky ani nebylo třeba pokládat všechny otázky, které jsem měla přichystané, jelikož v průběhu jejího vyprávění se často sama dostala k tématům, na která jsem byla připravená se ptát. Mile mě překvapil přístup obou matek a jejich ochota podělit se o velice citlivé informace. V obou případech se však rozhovoru nezúčastnil otec, jehož názor a pohled na celou věc by mohl výzkum ovlivnit a přinést zajímavé poznatky.

V práci je možné se setkat s názorem respondentky, které se nelíbil přístup odborníka v procesu přijímání žadatelů o adopci. I toto téma by zasloužilo zpracování. Práci, která by se věnovala protistraně, odborným pracovníkům úřadů, psychologům, kteří budoucí rodiče posuzují a sociálním pracovnícům, které jsou s žadateli nejvíce v kontaktu. Je totiž nutné mít vždy na mysli, že adopce je pro některé žadatele poslední možností, jak založit rodinu. Přicházejí s různými očekáváními, nároky a představami. Úkolem odborníka je jim citlivě a s lidským přístupem vysvětlit, co je čeká a jaké nároky na ně budou kladeny. Může se stát, že někteří si svůj záměr rozmyslí. Nikdy by ale neměli podceňovat jejich schopnosti stát se dobrými rodiči, ani jim zavdávat příčinu si toto o sobě myslet.

Každý kdo je v kontaktu a pracuje s dětmi v adopci, pěstounské péči nebo jiné formě NRP, každý pedagog a vychovatel, musí mít na zřeteli, že tyto děti potřebují odlišný přístup. Potřebují více empatie, porozumění, času, jejich podpory a motivace. Stejně tak by měli přistupovat s větším ohledem i k jejich rodičům.

Na úplný závěr bych chtěla říci, že každý se může stát dobrým a milujícím rodičem. Děti v ústavní péči je mnoho, stejně tak těch, kteří by jim chtěli dát domov. Jen je potřeba obě strany vybrat pečlivě a to nějaký čas trvá. Žadatelé by se tedy měli obrnit trpělivostí a těšit se, že až se to „jejich pravé dítě“ najde, započne nová etapa jejich života. Už nebudou sami, vždy tu budou pro někoho, kdo je bude potřebovat. A možná víc, než si kdy dokázali představit.

Seznam literatury a dalších zdrojů

1. ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.
2. CAIRNS, K. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. Praha : Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0370-4.
3. ČELEDOVÁ, Z., KUŽELOVÁ, H., PTÁČEK, R. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha : MPSV, 2011. ISBN 978-80-7421-040-2.
4. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha : Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-0139-7.
5. FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.
6. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
7. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu. Základy kvantitativního výzkumu*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
8. KREJČOVÁ, L., STRNADOVÁ, I., VÁGNEROVÁ, M. *Náročné mateřství. Být matkou postiženého dítěte*. Praha : Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1616-2.
9. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče. Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
10. MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
11. MATĚJČEK, Z. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha : Portál, 1994. ISBN 80-85282-83-6.
12. MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. Brno : AVICENUM, 1986.
13. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008, 2. vydání. ISBN 978-80-86429-87-8.
14. Návrat o. s. *Zvykáme si jeden na druhého aneb nová rodina v procesu adaptace*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-12-8.
15. NOVOTNÁ, V., PRŮŠOVÁ, L. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha : Linde, 2004. ISBN 80-86131-56-4.
16. POKORNÁ, P., VÁVROVÁ, A. a kol. *Přípravy pro budoucí náhradní rodiče*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-16-6.
17. REICHEL, J. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha : Grada Publishing a.s., 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.
18. STRIOVÁ, M. *Děti, které se rodí v srdci: příběh adoptivní a pěstounské maminky*. Praha : Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0359-9.

19. Středisko náhradní rodinné péče. *Adopce.com Průvodce náhradní rodinnou péčí*, 5. vydání. Praha : Spolu dětem o.p.s., 2013.
20. ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy: [teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a dětských domovech]*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-318-5.
21. VÁGNEROVÁ, M. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha : Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-14-2.
22. VODÁK, P. *Adoptivní dítě a jeho rodiče. O jistotách a pochybnostech rodičovského svazku*. Praha : Státní zdravotnické nakladatelství, 1968.
23. ZEŽULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. Praha : Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0065-9.

Webové zdroje:

24. Informační centrum OSN v Praze. *Úmluva o právech dítěte*. [online]. Praha, © 2005 UNIC Praha [cit. 2013-09-25]. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
25. Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Formy náhradní rodinné péče*. [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, Odbor 21, 21. únor, 2013 [cit. 19-9-2013]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/14501>.

Zákony:

Zákon č. 94/1963 Sb. Zákon o rodině
Zákon č. 359/1999 Sb. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí
Zákon č. 187/2006 Sb. Zákon o nemocenském pojištění
Zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník

**Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta
M.D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1**

Prohlášení žadatele o nahlédnutí do listinné podoby závěrečné práce před její obhajobou

Závěrečná práce:

Druh práce	
Název práce	
Autor práce	

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Jsem si vědom/a, že pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny dané práce lze pouze na své náklady a že úhrada nákladů za kopírování, resp. tisk jedné strany formátu A4 černobíle byla stanovena na 5 Kč.

V Praze dne

Jméno a příjmení žadatele	
Adresa trvalého bydliště	

podpis žadatele

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta
M.D. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Prohlášení žadatele o nahlédnutí do listinné podoby závěrečné práce
Evidenční list

Jsem si vědom/a, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl/a jsem seznámen/a se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen/povinna s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Poř. č.	Datum	Jméno a příjmení	Adresa trvalého bydliště	Podpis
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				